

Tongan

Title 8
Department of Education

Subtitle 2
Education

Part 1
Public Schools

Chapter

Student Misconduct,
Discipline, School Searches
and Seizures, Reporting
Offenses, Police Interviews
and Arrests, Restitution
for Vandalism, Complaint
Procedure and Investigation
of Discrimination, Harassment
(Including Sexual Harassment),
Bullying and/or Retaliation

19

NGAAHI LAO 'ETIMINI 'O HAWAII

KUPU 8

POTUNGAUE AKO

KONGA 'O E VAHE 2

AKO

KONGA 1

NGAAHI AKO 'A E PULE'ANGA

VAHE 19

MAUMAULAO 'A E FANAUAKO, TAUTEA, FEKUMI 'A E
APIAKO PEA MO E FA'AO, LIPOOTI 'O E MAUMAULAO,
INITAVIU MO E POLISI PEA MO E PUKE, FAKAMA'A 'O E TA
VALIVALI, PEA MO E FOUNGA LAUNGA PEA MO
E FAKATOTOLO KI HE LAULANU, PA'USI'I (KAU AU MO
E ALAKOVI), HOUTAMAKI PEAPE SAUNI

Konga 'o e Vahe 1 Vahevahe Fakalukufua

- §8-19-1 Filosefa
- §8-19-2 Ngaahi 'uhinga
- §8-19-3 Founa hono ngaue'aki
- §8-19-4 Mofele ngofua
- §8-19-4.1 Totonu 'o e fanauako ki he fakapulipuli

Konga 'o e Vahe 2 Maumau lao 'oe fanauako lolotonga 'a e ta'u fakaako

- §8-19-5 Fakahoko tautea; mafai
- §8-19-6 Ngaahi to'onga ta'etaau 'a e fanauako; kalasi 'o e maumaulao
- §8-19-7 To'o 'o ha fakatamaki
- §8-19-7.1 Fakatotolo
- §8-19-8 Sasipeni
- §8-19-9 Muimui'i e lao fekau'aki mo e ngaahi sasipeni 'ova he 'aho 'e hongofulu, tautea fetukutuku, pea mo e tuli he ako
- §8-19-10 Loloa 'o e founa tautea
- §8-19-11 Ngaahi ekitiviti makehe pea mo e tokoni makehe he taimi 'oku ma'u ai 'a e fanauako 'oku nau maumau'i 'a e vahe ni

Konga 'o e Vahe 3 Maumaulao 'o e fanauako pea mo e tautea 'i he ako he fa'ahi ta'u mafana

- §8-19-12 Fakahoko tautea; mafai
- §8-19-13 Ngaahi to'onga ta'etaau 'a e fanauako; kalasi 'o e maumaulao

Konga 'o e Vahe 4 Ngaahi Fekumi mo Fa'ao he 'Apiako

- §8-19-14 Lao ki hono fakaava mo sivi'i 'o e ngaahi loka 'a e fanauako
- §8-19-15 Lao ki he fekumi mo e fa'ao 'e he apiako
- §8-19-16 Mafai
- §8-19-17 Ngaahi tukunga 'e fiema'u ke fakahoko ai 'a e fekumi mo e fa'ao 'e he apiako
- §8-19-18 Ngaahi fekumi mo fa'ao 'oku tapu

Konga 'o e Vahe 5 Lipooti 'o e ngaahi faihala

- §8-19-19 Lipooti 'o e Kalasi A mo e Kalasi E 'o e maumaulao fakahoko 'i 'apiako
- §8-19-20 Malu'i hili hono Lipooti 'o e ngaahi faihala
- §8-19-21 'Ikai malava ke lipooti 'a e maumaulao 'i he kalasi A pe kalasi B 'oku fakahoko 'i 'apiako; nunu'a

Konga 'o e Vahe 6 Ngaahi Initaviu 'a e Polisi moe Puke Fakahu

- §8-19-22 Ngaahi 'initaviu 'a e polisi 'i 'apiako fekau'aki mo e ngaahi maumau 'o e lao 'a e ako
§8-19-23 Ngaahi 'initaviu 'a e polisi 'i 'apiako fekau'aki mo e ngaahi maumaulao 'ikai fekau'aki mo e ako
§8-19-24 Ngaahi puke 'a e polisi 'i 'apiako

Konga 'o e Vahe 7 Fakama'a tu'unga mei he Ta Valivali

- §8-19-25 Mo'ua fakatupu 'e he ta valivali
§8-19-26 Ngaahi founga 'oku fenapasi mo e ta valivali
§8-19-27 Fakata'e'aonga'i
§8-19-28 Fakata'e'aonga'i
§8-19-29 Fakata'e'aonga'i

Konga 'o e Vahe 8 Founga ki he Launga pea mo e Fakatotolo ki he lau lanu, Pa'usi'i (kau ai mo e alakovi), Houtamaki pea/pe koe Sauni

- §8-19-30 Founga launga
§8-19-31 Fakatotolo
§8-19-32 Hokohoko 'o e fakatotolo
§8-19-33 Tokoni ki he lea, tokoni ki he tohi, pe koe nofo'anga fe'unga
§8-19-34 Tapu'i 'o e sauni
§8-19-35 Totonu ki he fekumi ki ha tokoni

Ki'i tohi hisitolia: Ko e vahe koeni 'oku makatu'unga 'i he “Lao 21 'a e Potungaue Ako, Fekau'aki mo e Tautea 'o e Fanauako” [Eff 3/28/64; am 11/29/73; am 5/01/76; R 9/1/82]; “Lao 3, Fekau'aki mo e Ngaahi Initaviu 'a e Polisi moe Puke Fakahu 'o e Fanauako Lolotonga 'a e Houa Ako” [Eff 9/23/63; am 6/20/77; R 9/1/82]; “Lao 24, Fekau'aki mo e Fanauako 'oku lfi 'i he 'Elia 'o e 'Apiako” [Eff 3/28/64; R 9/1/82].

KONGA 'O E VAHE 1

NGAAHI VAHEVAHE FAKALUKUFUA

§8-19-1 Filosefa. (a) Kuo fokotu'u mo pou pou'i 'e Hawaii ha sisitemu fakasiteiti ki he ako pule'anga. Koe natula 'o e ma'u ako kuo fakalao 'oku ne fakapapau'i 'e ma'u 'e he fanauako ha faingamalie ki he ako. Tanaki ki he ako 'oku 'omi 'ehe potungaue lolotonga e fa'ahi ta'u ako, 'oku ne to e 'omi faingamalie ma'ae fanauako ke nau ma'u ha ngaahi fakahinohino makehe pea moe ngaahi sevesi fakaako 'o fakafou 'i he polokalama ako fa'ahi ta'u mafana 'aia 'oku volunitia pe 'a e ma'u kalasi. 'Oku tukupa 'e he potungaue ke ne:

- (1) Foaki ha ngaahi tukunga lelei kihe ako ma'ae fanauako;
- (2) Fili ha faiako totonu ke fakahinohino 'a e fanauako; pea
- (3) Mo ha ngaahi polokalama makehe ke ne tokoni'i 'a e leka ako ke ikuna.

I' he ta'u 1996, na'e kamata'i ai 'e he potungaue ha liliu fakalelei 'oku fengae'aki mo mohu founa 'oku 'iloa koe Sisitemu Tokoni Fakalukufua ' a e Fanauako pe Comprehensive Ika ako Support System (CSSS), 'aia 'oku ne 'omi ha tokoni mo e sevesi faka'akatemika, sosiale, ongo, pea mo e 'ataakai ki he fanauako kotoa pe ke ne tokonia 'enau ako mo 'enau lava'i 'a e ngaahi tu'unga ma'olunga ki he ako. Ko e komiuniti CSSS 'o e fetauhi'aki mo e fepoupou'aki he vaha'a 'o e fanauako, kau faiako, ngaahi famili, pea mo e ngaahi kautaha 'i he'enau fengae'aki fakataha ke 'omi e ngaahi sevesi totonu 'i he taimi totonu ma'ae fanauako kotoa. Ko e taumu'a 'o e sisitemu ako ke ne 'omi ha 'ataakai ako 'oku malu, fetauhi'aki, ohi, mo maau ki he faiako'i mo ako'i.

(b) Ko e fatongia 'o e fanauako kotoa ke nau fakaha ha to'onga 'oku faka'apa'apa, taau, 'ikai laulanu, malu, mo faitotonu 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga hono fakahoko ha 'ekitiviti 'oku siponisoa 'ehe potungaue 'i he kongia 'o e 'apiako pe 'i tu'a. 'Oku poupou'i 'e he potungaue 'a e me'a ni 'i hono fokotu'u 'o ha ngaahi sisitemu lelei ki hono tokanga'i 'o e tautea he ngaahi ako kotoa.

(c) Kaikehe, 'i he taimi 'oku maumau'i ai 'e ha taha ako 'a e ngaahi lao kuo fokotu'u, pe ngaahi lao 'o e potungaue, siteiti pe lao faka-kolo, 'e malava ke fai e ngaue 'a e potungaue ki hono tautea fakalao 'o fakatatau ki he vahe ni. Ko e taumu'a 'o e tautea faka-ako ke ne:

- (1) Teke mo tauhi ha 'ataakai ako 'oku malu mo maau;
- (2) Ako'i mo poupou'i 'a e to'onga totonu 'aia 'e tokoni ki he founa ako mo e fakalalaka fakatautaha;
- (3) Teke 'a e fanauako mei he ngaahi to'onga 'oku ne ta'ofi kinautolu mei he taumu'a 'o e ako pe ngaahi to'onga 'oku fakatu'utamaki kinautolu, fakalotosi'i pe 'ikai fie fakafeohi;
- (4) Tauhi 'a e to'onga totonu 'o ha fanau ako ke fakapapau'i 'oku 'ikai ke ta'ofi 'a e ngaahi 'ekitiviti fakaako pea mo e ngaahi fatongia; pea
- (5) Ta'ofi 'o ha fa'ahinga lau lanu pe (kau ai mo e lau lanu 'oku tapu he lao), pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), pe houtamaki ki ha toe taha ako 'o makatu'unga 'i he kalasi 'oku malu'i.

(d) Ko e tokotaha ngaue 'i he mala'e 'o e ako 'oku ne fai pe kau ki ha polokalama 'a e 'apiako, 'ekitiviti, pe ha fakataha'anga 'oku siponisoa pe kuo fakapaasi 'e he potungaue, pe na'e haea ke kau 'i hono fakahoko 'o ha me'a fakaako, 'oku 'iai 'a e falala'anga fe'unha ke ne tau'ataina mei he ta'ofi pea mo e fakatu'utamaki 'o e ta'emaau pe ko ha ngaahi to'onga fakalavea, pe fakatoloua , 'e fai 'e he fanauako kia nautolu.

(e) Tanaki atu ki hono hilfaki ha tautea 'i he malumalu 'o e vahe ni, fakama'a tu'unga mei he ta valivali pe ki he ta'etokanga 'e fakahoko 'o fakatatau ki he ngaahi me'a kuo tuku atu 'i he vahe ko'eni. Ko e taumu'a 'o e fakama'a ke ne faka'ehi'ehi mei hono fai 'a e ngaahi ta valivali mo ta'etoka'i pea ke fakapapau'i 'e malava ke fakafoki 'a e mahu'inga 'o e tofi'a'o e pule'anga 'oku maumau'i 'e he ngaahi ngaue ta valivali mo ta'etoka'i.

(f) 'I he taimi 'enihi 'e fiema'u ke fai e faka'eke'eke 'a e kau polisi 'o ha fanauako pe puke kinautolu ke fakahu. Ko e vahe ni 'oku toe taumu'a ke ne malu'i 'a e totonu mo e fiema'u 'o e fanauako 'oku ma'u ako, pe fengae'aki

moe kau polisi 'i hono fakahoko honau fatongia, ke tauhi 'a e 'ataakai 'o e 'apiako, pea mo tokoni ki he fatongia 'o e kau faiako. [Eff 9/1/82; am 5/23/86; am and comp 7/19/93; am and comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; am and comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3; HRS §§302A-1101, 302A-1112)

§8-19-2 Ngaahi Faka'uhinga. 'I hono ngaue'aki 'i he vahe ko'eni:
“Lea ta'etaau” 'oku 'uhinga ki ha lea pu'aki 'oku ne ngaue'aki 'a e ngaahi lea 'oku ta'etaau pea fakakau ai ka 'ikai ngata pe 'i he lea kapekape, tau lau, lea palaku.

“Fakalavea'i” 'oku 'uhinga ki hono fakataumu'a, ilo'i lelei, 'ai tavale, pe ta'etokanga i hono fakalavea'i fakaesino 'o ha taha kehe 'aki hono ngaue'aki 'o ha me'angaue fakatu'utamaki pe 'ikai.

“Houtamaki” 'oku 'uhinga eni ki ha fa'ahinga tohi, lea, fakatata pe ngaue fakasino tene fakalavea'i, fakangalivale'i pe fakasi'ia 'o ha taha ako, fakakau ai 'a kinautolu 'oku 'i he kalasi malu'i, pea 'oku 'i he tu'unga 'oku mamafa, hokohoko, pe fakapulipuli pea ne fa'u ai ha 'ataakai ako 'oku fakamanamana, tukuhifo pe fakatu'utakamaki.

“Kaiha'a” 'oku 'uhinga eni ki he hu pe nofo ta'e'iai ha ngofua mei he 'apiako 'i ha fale 'a e potungaue pe ha fale 'oku nau fakalele 'i he 'uhinga pe ke fai ha maumau ki ha taha kehe, pe ki he naunau 'a e 'apiako pe ko e naunau 'o ha taha kehe 'oku 'i he 'apiako.

“Sevesi ki he Tokangaekina 'o e Fanau” 'oku 'uhinga eni ki he Child Welfare Services 'o e Potungaue ki He Sevesi 'a e Kakai 'o e Siteiti 'o Hawaii.

“Va'a ki he Mafai 'o e Totonu e Tangata” 'oku 'uhinga eni ki he sino 'i loto 'o e potungaue 'oku honau fatongia 'a hono vakai'i pea/pe fai 'a e fakatotolo ki he lau lanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), pea/pe launga ki he houtamaki 'oku fakaha atu 'i he vahe ko'eni.

“Tu'usi Kalasi” 'oku 'uhinga eni ki he puli ta'e'iai ha 'uhinga 'o ha taha ako mei he kalasi.

“Pule ki he 'elia komipelekasio” 'oku 'uhinga eni ki he ofisa pule 'etimini 'o ha 'elia komipelekasio pea mo e kongā 'o e 'apiako 'oku 'iai.

“Ngaahi naunau ta'efakalao” 'oku 'uhinga eni ki ha naunau, 'aia 'oku tapu fakalao ke te fa'u pe to'oto'o, 'aia kuo fakaikiiki mai 'e he lao 'a e 'apiako, 'oku tapu 'i he 'elia 'o e 'apiako pea kuo ne hoko 'i he kuohili ko ha me'a ne fakahoko'aki ha lavea fakasino pe ko hono ta'ofi ai 'a e fakalele 'o e ako.

“Faito'o konatapu” 'oku 'uhinga eni ki ha faito'o pe efuefu 'oku fakaikiiki i he kongā I ki he V 'o e Vahe 329, Ngaahi Lao Vakai'i 'o Hawaii.

“Fakatonutonu pea mo e konifelenisi mo e tokotaha ako” 'oku 'uhinga eni ki ha tokotaha ako 'oku feitalaki mo e 'etimini, 'e nau (kau) faiako, pea/pe ko ha matu'a pea ne ma'u atu ha fakahinohino ki hono fakalelei'i hono to'onga.

“To'o 'o ha fakatamaki” 'oku 'uhinga eni ki hono tulu 'o ha tokotaha ako mei he 'apiako tupunga mei ha fakatu'utamaki, koe'uhi ko e to'onga 'o e tokotaha koia 'oku fakaha mahino mai 'a e fakamanamana ki he malu kiate ia mo e nihi kehe, pe 'oku hoko 'a e taha ako koha me'a ke ta'ofi ai 'a hono fai vave 'a hono to'o 'o e tokotaha ako 'oku fiema'u ke ne tauhi 'a e totonu 'o e fanauako kehe ke nau fekumi faka'atamai.

“Houtamaki he Initaneti” 'oku 'uhinga eni ki he ngaahi to'onga 'oku fakafou he me'angaue faka'elekitolonika, kau ai kae 'ikai fakangatangata kihono fakafou he 'initaneti, telefoni mopaila, pe ko ha me'angaue to'oto'o pe 'oku kamata'i 'e he tokotaha ako ki he taha ako kehe pe ko e kau ngaue 'o e potungaue 'aia tene lava ke lavea, fakamaa'i, pe fakamanamana'i 'a e taha ako pe taha ngaue; pea 'oku fe'unga ke fai maumau lahi, hokohoko pe mafola, 'o ne fakatupu ha 'ataakai ako 'oku fakamanamana, fakasi'ia pe fakatu'utamaki. 'E malava ke hoko 'a e houtamaki he Initaneti 'i he:

- (1) Kemipasi, pe ko e ngaahi fale kehe 'o e potungaue, 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga 'o ha 'ekitiviti 'oku siponisoa 'e he potungaue pe ko ha me'a ne fai 'i he mala'e 'o e 'apiako pe 'i tu'a;
- (2) Sisitemu teita 'a e potungaue 'o 'ikai 'omi ha mafai mei he potungaue; pe
- (3) Fakafou mai 'i he netiuoka 'o e ngaahi komipiuta 'i tu'a kemipasi, 'okapau 'oku hanga 'e he to'onga 'o maumau'i 'a e 'ataakai ako.

Tanaki kiai, 'a e houtamaki he 'initaneti 'oku tu'unga 'i he kalasi malu'i 'o e tokotaha, fakakau ai kae 'ikai fakangatangata, 'a e matakali 'o e tokotaha, lanu 'ene sino, tui fakalotu, me'a fakafanau, matakali 'oku manako ai, matakali 'o e tangata pe fefine, fakaha'aki 'ene fietangata pe fefine, ta'u, tupu'anga, tukufakaholo, mahaki fakaesino, fotunga mo e sino, pea mo e tu'unga faingamalie fakapa'anga.

“Me'angaue fakatu'utamaki, pe 'faito'o” 'oku 'uhinga eni ki ha naunau 'oku malava ke pahu, me'ngaue, naunau, pe kemikale, pe ko e me'a mo'ui pe 'ikai, 'aia 'i he founa 'oku ngaue'aki ai pe 'oku taumu'a kiai 'oku malava ke ne fakahoko ha lavea fakasino pe mate. Ngaahi fakatata 'o e naunau ko'eni 'oku kau ai kae 'ikai fakangatangata ki he hele, pomu paipa, 'one, fana polo fifisi, meisi, ngaahi naunau kalate hange ko e va'akau mo e tolo fetu'u; pea mo e ngaahi me'a mate hange ko e paipa, va'akau, pate peisipolo 'oku hapo'i'aki ha taha kehe 'i ha founa fakatu'utamaki 'o malava ke lavea ai.

“Me'atau fakatu'utamaki” 'oku 'uhinga eni ki ha me'a na'e fa'u 'aki e taumu'a ke ne fakahoko ha lavea ki he sino pe mate. Ngaahi fakatata 'o e ngaahi me'a ni 'oku kau ai kae 'ikai fakangatangata ki he hele to'oto'o, hele patafalai, hele fetongi mata, povai, mahafu, sengai, kolo tuke, pe ko ha ngaahi me'atau kehe tene lava 'o fakahoko ha lavea pe mate.

“Potungaue” 'oku 'uhinga eni ki he potungaue Ako.

“Ngaue mo'ua” 'oku 'uhinga eni ki hono fakanofu 'o ha leka ako 'i he 'apiako hili 'a e tuku 'o e ako ke ne fakahoko ha ngaahi 'ekitiviti fakaako pe kehe 'e tuku mai 'e he kau 'ofisiale 'o e 'apiako ko e founa ki hono tautea'i 'a e maumau lao.

“Tautea fehikitaki” 'oku 'uhinga eni ki hono to'o 'o ha leka ako mei he 'apiako 'oku ne fakakaungatamaki ai ko e ola 'o 'ene maumau'i 'a e konga 8-19-6. Koe tautea fehikitaki 'oku 'ikai kau ai 'a e ngaahi keisi fekau'aki mo e ta'ofi 'o e fakangatangata fakaesiokalafi 'oku ha atu 'i he vahe 13 o e taitolo 8 'i he malumalu 'o e tukunga koe taumu'a ki hono foaki 'a e faka'ata fakasiokalafi 'oku 'ikai toe 'aonga.

“Lau lanu” 'oku 'uhinga eni ki hono 'ikai fakakau pe ta'ofi 'a e ngaahi faingamalie 'a e potungaue ke fakahoko ha ngaahi polokalama mo e ekitiviti fakaako, pe ko hono ngaahi kovi'i 'o ha leka ako 'o makatu'unga 'i he 'ene kalasi malu'i.

“Tuli” 'oku 'uhinga eni ki hono tuli 'o ha leka ako mei he 'apiako pule'anga 'o Hawaii ki he toenga 'o e ta'u fakaako pe ki ha taimi 'ikai si'i hifo 'i he ta'u 'e taha tupunga mei he maumau 'o e lao ki he me'afana.

“To'onga ta'etaau” 'oku 'uhinga eni ki he ngaahi to'onga pe 'ekitiviti 'I he kempasi pe ko e ngaahi fale kehe 'o e potungaue, 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga 'o ha 'ekitiviti 'oku siponisoa 'e he potungaue pe ko ha me'a ne fai 'i he mala'e 'o e 'apiako pe 'i tu'a:

- (1) Kau ki he fuhu pe fakamanamana, pe 'i he ngaahi to'onga ta'etaau hange ko e kaikaila pe loua;
- (2) Fai ha longoa'a ta'efe'unga koe'uhi ke fakamoveuveu ki hono fakalele 'o e ako;
- (3) Fai 'o ha lea ta'etaau, tuhu taha pe faka'ali'ali, pe fai ha lea tukulalo 'o ha tokotaha 'oku 'iai, ke faka'ai'ai pe fakatupu ke;
- (4) Fakatupu ha tu'unga 'oku fakatu'utamaki pe fakalavea 'aki ha ngaue 'oku 'ikai fai 'i he malumalu 'o ha laiseni pe ngofua;
- (5) Fakatanga'i pe ta'ofi 'o ha fa'ahinga taha pe 'i he 'apiako fakapule'anga 'o tu'unga 'i he kole pa'anga pe ko ha toe me'a pe; pe
- (6) Ala ta'etaau kau ai kae 'ikai ke ngata 'i he fe'auaki pe alakovi 'oku fakatou loto kiai, pe loua.

“Me'angaue ki he Ma'u Faito'o konatapu” 'oku 'uhinga eni ki he ngaahi me'angaue, ngaahi naunau, pe ko ha fa'ahinga me'a pe, pe ko e fakataha'i kotoa ke malava 'o ngaue'aki, pe taumu'a ke ngaue'aki, pe fa'u ke ngaue'aki, ki hono to, utu, fa'u, tanaki, fa'o, fufu'i, huhu'i, kai, mihi pe ma'u ki he sino ko ha faito'o konatapu 'o ne maumau'i 'a e lao 'i he vahe ko'eni. 'Oku kau heni, kae 'ika fakangatangata 'a e:

- (1) Naunau, me'angaue, kava malohi, me'afua palanisi, pelenita, poulu, koniteina, sepuni, fo'i'akau, pula, sila, ngaahi me'a kehe 'oku ngaue'aki, taumu'a ke ngaue'aki, pe fa'u ke ngaue'aki ki hono teuteu'i, hu'i, tanaki, pe fufu'i 'o ha faito'o konatapu;
- (2) Me'a huhu, pea mo e ngaahi me'a kehe pe 'oku ngaue'aki, taumu'a ke ngaue'aki, pe fa'u ke ngaue'aki ki hono huhu'i 'o e faito'o konatapu ki he sino 'o e tangata;
- (3) Ngaahi me'a 'oku ngaue'aki, taumu'a ke ngaue'aki, fa'u ke ngaue'aki ki hono kai, mihi, pe ko hono ma'u atu 'o e malisuana, kokeini, hasisi, pe lolo hasisi, pe ko e ngaahi kalasi kehekehe 'o e 'aisi, pe ko e fo'i'akau hikihiki ki he sino 'o e tangata, hange koe:
 - (A) Paipa ukamea, papa, sio'ata, akiliki, maka, pelesitiki, pe selamiki, paipa vai, puloa ki he ifi, me'a puke tapaka; 'uhinga ki he ngaahi me'a 'oku ngaue'aki ki hono puke 'a e me'a 'oku vela hange ko e sikaleti malisuana, kuo iiki ke puke 'aki e nima;
 - (B) Sepuni iiki ki he kokeini, hina iiki ki he kokeini, pongo, paipa 'aisi, pe 'aisi fakamokomoko; pea

- (C) Mo ha fa'ahinga me'a pe 'oku ngaue'aki ki he faito'o konatapu kuo fakaha atu 'i he faka'uHINGA 'i he konga 329-1, Hawaii Revised Statutes.

“Taha ngaue he va'a Ako” 'oku 'uhinga eni ki ha taha etimini, mataotao, konisela, faiako, pe ha taha ngaue ki he potungaue, pe ko ha taha 'oku ngaue 'ofa kihe polokalama, 'ektiiviti, katoanga 'oku siponisoa pe faka'ata 'e he potungaue ako, pe ko ha tokotaha na'e haea 'e he potungaue 'i he konituleki ke ne fakahoko ha ngaue fakaako.

“Fakamanamana” 'oku 'uhinga eni ki ha ngaue 'oku fai 'e he tokotaha 'oku:

- (1) Ma'u, pe ma'u mafai 'i he, ngaahi sevesi pe tofi'a 'o e tokotaha kehe 'i he taumu'a ke ne to'o 'a e tofi'a pe sevesi koia mei ai 'aki 'ene lea fakamanamana pe ko 'ene to'onga ke:
- (A) Fakatupu ha lavea ki he sino 'i he kaha'u ki he tokotaha 'oku ne fakamanamana'i pe ki ha toe taha pe;
 - (B) Fakatupu maumau ki ha tofi'a;
 - (C) Puke fakamalohi'i 'o e tokotaha 'oku ne fakamanamana'i;
 - (D) Folahi ha fakapulipuli pe fakamafola ha me'a, pe 'oku mo'oni pe 'ikai, ke ne fakatupu ke taufehi'a ki he tokotaha koia, siolalo, pe manuki'i, pe ke ne maumau'i 'a e ongoongo pe ko e pisinisi 'o e tokotaha koia;
 - (E) Fakaha ha fa'ahinga fakamatala pe ne fekumi 'a e tokotaha ne fakamanamana'i pe ko ha toe taha pe ke fakapulipuli;
 - (F) Fakamo'oni ke 'omi ha fakamatala, pe puke ha fakamatala pe fakamo'oni 'o makatu'unga 'i he taukapo 'o ha tokotaha kehe;
 - (G) Fai pe ta'ofi ha ngaue mei tu'unga koe taha ngaue fakapule'anga, pe fakatupu ha taha ngaue fakapule'anga ke ne fai pe ta'ofi ha ngaue;
 - (H) Fakatupu pe hokohoko atu 'o ha laka fakahaha, poekoti, pe ko ha ngaue tatau, ke ma'u ha tofi'a 'oku 'ikai ke fiema'u 'e he kulupu pe 'oku 'ikai ke kau lelei ki he kulupu 'oku pehe 'e he leka ako 'oku ne fakafofonga'i; pe
 - (I) Fai ha fa'ahinga me'a 'aia 'oku 'i he'ene tu'u tokotaha he'ikai penefiti ai 'a e tokotaha 'oku ne fai ka 'oku fika'i ke ne fakatupu ha maumau ki he taha kehe 'o fakatatau ki he'ene mo'ui lelei, malu, ako, pisinisi, ui, ngaue, tu'unga fakapa'anga, ongoongo, pe ko ha'ane va;
- (2) Faka'ai'ai pe fakamalohi'i 'o ha tokotaha kehe ke ne fai ha to'onga 'oku 'iai e totonu fakalao 'o e tokotaha koia ke 'oua tene fai pe 'ikai kau ki ha to'onga 'oku 'iai 'a e totonu ki he tokotaha koia ke ne fai 'i he'ene fakamanamana 'aki 'ene lea pe to'onga ke ne fai e ngaahi me'a kuo fakaha atu ki he palakalafi (A) ki he (I) 'o e faka'uHINGA ni; pe
- (3) Fai pe fakapa'anga ha fakatolonga 'o e mo'ua, pe tanaki ha fa'ahinga tolonga 'o e mo'ua 'i ha founga fakamanamana.

“Fuhu” 'oku 'uhinga eni ki he fakatupu pe faka'ai'ai ha fuhu fakatupu mei he 'ita pe taufehi'a. Ko e fuhu 'oku kau ai kae 'ikai fakangatangata ki he:

- (1) Kau ki he fepaki fakaesino fakatupu 'e he 'ita pe taufehi'a;

- (2) Fakamatalili, pa'usi'i, fakamanamana, pe tukuhifo'i 'o e kakai kehe 'o tupunga ai 'a e fepaki fakaesino 'o kau ai 'a e 'ita pe taufehi'a;
- (3) Sauni'i 'o ha to'onga fakamatalili, pa'usi'i, fakamanamana pe tukuhifo, tau lau; pe
- (4) Poupou'i 'o ha fuhu 'aki e kau kiai.

“Me'afana” 'oku 'uhinga eni ki he:

- (1) Fa'ahinga me'atau pe 'oku kau ai kae 'ikai fakangatangata ki he me'afana kamata, sotikani, me'afana 'ea 'aia 'oku kau ai 'a e BB kani, me'afana peleti, me'afana puluvali, pe ngahau fana pe ha toe me'angaue 'e malava pe na'e fa'u ke pe 'oku ma'u ngofua ke liliu ke ne fana ha me'a;
- (2) Koe sino pe ko e fakatali 'o e ha me'atau koeni;
- (3) Fa'ahinga mafala pe fakalongonoa 'o ha me'afana; pe
- (4) Fa'ahinga me'a fakatu'utamaki. Ko e lea ko e “me'a fakatu'utamaki” 'oku 'uhinga eni ki he:

- (A) Fa'ahinga pe 'o e me'a 'oku 'one, vela, pe 'ko e kasa fakakonahi:
 - (i) Pomu;
 - (ii) Pomu to'oto'o;
 - (iii) Loketi 'oku puna;
 - (iv) Misaille 'oku lava 'o pahu pe vela;
 - (v) Maina; pe
 - (vi) Ngaahi me'a 'oku ofiofi kli he ngaahi me'a kuo fakamatala atu kimu'a;
- (B) Ha fa'ahinga me'atau tene lava, pe 'oku malava ke liliu ke fana'i, 'o kau ai kae 'ikai fakangatangata ki he me'atau 'oku ne fana'i ha me'a ngaue'aki ha 'one pe ko ha toe me'a pe; pe
- (C) Ko e fa'ahinga fa'utaha 'pe kongokonga na'e ngaohi pe taumu'a ke ngaue'aki 'i hono liliu 'o ha me'a 'oku ha atu 'i 'olunga, pea mei ai ke fa'u ha me'a 'oku malava ke fakatu'utamaki.

“Fakamo'oni loi” 'oku 'uhinga eni ki he:

- (1) Tokotaha ako 'oku ne fakamo'oni 'a e hingoa kehe 'i ha tohi pe;
- (2) Ko e fa'u ta'efakalao pe fa'u ha la'i tatau loi 'o ha naunau hange ko e feinga pa'anga pe ko e tikite ki he sipoti.

“Pele pa'anga” 'oku 'uhinga eni ki he peti 'aki ha me'a 'oku 'iai hono mahu'inga 'i he ola 'o ha fe'auhi 'o e faingamalie pe ko ha me'a 'e hoko 'i he kaha'u 'oku 'ikai ke 'i he pule 'o e tokotaha koia, hili ha femahino'aki pe felotoi 'e ma'u 'e he tokotaha koia ha me'a 'oku 'iai hono mahu'inga 'o makatu'unga 'I he ola. Ko e pele pa'anga 'oku 'ikai ke kau ai 'a e ngaahi fakafetongi pa'anga fakapisinisi 'oku fakalao 'i he ngaahi konituleki, kau ai kae 'ikai fakangatangata ki he kumi pe fakatau 'o e malu'i mo e ngaahi naunau 'i he kaha'u, pea mo e ngaahi felotoi ke totongi fakafoki 'o e mole 'o fakatupu mei he faingamalie, 'o kau ai ka e 'ikai fakangatangata ki he ngaahi konituleki 'o e malu'i pe malu'i 'o e mo'ui, mo'ui lelei, pe koe fakatamaki.

“Fakahaa'i e Tangata pe fefine” 'oku 'uhinga eni ki he anga hono fakahaa'i 'e he tokotaha pe vahevahe 'a 'ene tangata pe fefine ki he kakai

kehe, 'o angamaheni 'aki hono fakaha 'i he to'onga, teuteu, fa'u 'o e 'ulu, ngaahi 'ekitiviti, le'o pe anga.

“Faka'ilonga 'o e Tangata pe fefine” 'oku 'uhinga eni ki he ongo mo'oni fakaekita 'o ha tokotaha pe ko e tangata, fefine, pe me'a kehe, pe 'oku 'ikai ke kehekehe 'a e faka'ilonga'i ia mei he me'a fakafanau na'e tupu hake mo ia. Ko e tokotaha kotoa 'oku 'iai 'ene faka'ilonga pe koe tanga pe fefine.

“Pa'usi'i” 'oku 'uhinga eni ki ha fa'ahinga fakamanamana pe, lea tukuhifo, to'onga fakalilifu, 'aia 'e lava ke tohi'i, lea'aki, pe taa'i, pea 'oku fakataumu'a ki ha leka ako, 'o kau ai 'akinautolu 'oku 'i he kalasi malu'i. Ko e to'onga pa'usi 'oku totonu ke ne ma'u 'a e ngaahi me'a ni:

- (1) Fakatupu ha fa'ahinga ilifia 'i he leka ako ki hono fakalavea kiai pe ki he'ene tofi'a;
- (2) Fakatanga'i 'a e ngaue fakaako 'o e taha ako, ngaahi faingamalie, pe penefiti; pe
- (3) Fakatanga'i 'a hono fakalele lelei 'o e 'apiako.

“Heisingi” 'oku 'uhinga eni ki ha fa'ahinga to'onga pe founa ki hono fakakau 'o ha leka ako ki ha kulupu pe 'ekitiviti, tatau aipe pe 'oku 'i he kemipasi, pe ko e ngaahi fale kehe 'o e potungaue, 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga 'o ha 'ekitiviti 'oku siponisoa 'e he potungaue pe ko ha me'a ne fai 'i he mala'e 'o e 'apiako pe 'i tu'a, 'aia tene 'omi fakatu'utamaki ki he sino pe 'atamai 'o ha leka ako. Ko e fa'ahinga to'onga 'oku kau ai, kae 'ikai ke fakangatangata ki he uipi'i, ta, faka'ilonga'i 'o e sino, fakamalohi'i ke fakamalohisino, tukuhausia, fakamalohi'i ke kai, inu kavamalohi, ma'u faito'o konatapu pe ha toe me'a pe, fakatelefua'i, pe ko ha toe me'a pe ngaue fakamalohi'i tene malava ke uesia 'a e sino pe 'atamai, pe loua, pe malu 'o ha leka ako, pe 'oku ne tuku ha leka ako ki ha tu'unga faingata'a'ia faka'atamai, 'o kau ai 'a e si'isi'i 'o e mohe pe malolo, lahi 'o e tukuhausia, pe tukuhifo'i.

“Fakamalohi” 'oku 'uhinga eni ki hono to'o mei he taha kehe 'i he founa fakamanamana pe faka'uhinga'i kihe fakamanamana.

“Fakapoongi” 'uhinga eni ki hono fakatupu 'a e mate 'o ha taha kehe.

“Ngaue'aki ta'etau pe fehu'ia, pe loua, 'o e ngaahi naunau mo e me'angaue 'initaneti” 'uhinga eni ki he maumau'i 'e ha fanauako 'a e lao 'o e potungaue pe koe ako ki he tekinolosia. Ngaahi fakatata ki hono ngaue'aki hala'i pe fehu'ia 'o e komipiuta 'a e potungaue pea mo e ngaahi naunau faka-netiuoka 'o kau ai kae 'ikai fakangatangata ki hono tamate'i pe fakalaka'i 'a e ngaahi me'a sivi, polokalama ki he pele pa'anga, polokalama ki hono tufaki 'o e musika, pe ko e ngaahi la'ita fe'auaki pea mo e ngaahi 'ata 'oku 'ikai ke ne poupou'i 'a e misiona mo e taumu'a 'o e potungaue.

“Faito'o konatapu” 'oku 'uhinga eni ki he ngaahi faito'o, ko hono tauhi, tufaki, ma'u, ngaahi, ngaue'aki, fakatau, pe fetuku, 'aia 'oku tapu 'o fakatatau ki he vahe 329, Hawaii Revised Statutes pea mo e vahe 712, konga IV, Hawaii Revised Statutes.

“Fakatanga he vave taha” 'oku 'uhinga eni ki he ngaahi sevesi fakatautaha 'oku faka'ata 'i he vave taha e malava ai, kae 'ikai tuai hifo he houa

'e fitu-ua hili hono ma'u 'a e launga, ki he taha pe loua 'a e talatalaaki/faka'iloa pe ki he tokotaha ne tukuaki'i ki he launga 'oku fe'unga mo hono malu'i 'o e fanauako mei he pa'usi'i pe houtamaki, kau ai 'a e lau lanu, fe'auaki, pe mahaki'ia, pa'usi'i pe houtamaki. Ko e fakatanga vave taha 'e malava ke foaki kimu'a pea fai ha fakatotolo pe lolotonga e tali ke fai ha fakatotolo. Fakatanga vave taha 'oku tali ki he fakatotolo 'e kau ai 'a e fale'i, fakatolonga 'o e taimi pe ko ha to e liliu 'o kau ki he kalasi, liliu 'o e ngaue pe ko e taimi kalasi, sevesi ki hono fakafe'ao 'i loto kemipasi, ta'ofi 'o e fetu'utaki 'a e ongo paati, livi mei he li'aki ako, hiki 'o e sekiuliti pea mo hono siofi 'o e ngaahi 'elia 'i he kemipasi, pe ko ha ngaahi nofo'anga tatau. Fakatanga vave taha 'e malava ke kamata'i 'e he potungaue 'o fakatatau ki he keisi pea mo e fakataimi hili hono ma'u mai 'o ha launga pea kimu'a pea ma'u ha ola — fakatotolo, tautea, pe fakalelei — kuo 'osi mahino. Ko e ngaahi fua koeni 'e malava ke fakahoko koe'uhi ke ne tautauhi 'a e a'usia fakaako 'o e taha launga, fakapapau'i 'a e malu 'o e paati kotoa pea mo e komiuniti fakalukufua 'o e potungaue, tauhi 'a e faitotonu 'o e fakatotolo pea/pe mo e founa ki hono 'aofangatuku, pea mo hono faka'ehi'ehi mei he sauni. Fakatanga vave taha 'e faingamalie ma'u pe 'i he ngaahi sitepu kotoa pe 'o e fakatotolo. 'E malava ke monomono pe fakafoki 'i hono toe ma'u mai ha ngaahi fakamatala makehe.

“Fakahinohino fakatautaha fekau'aki mo e ngaahi to'onga palopalema 'o e tokotaha ako” 'oku 'uhinga eni ki he tupunga mei he ola 'o e ngaue ki he tautea kuo foaki ai ki he tokotaha ako ha fakahinohino fakatautaha 'o fekau'aki mo e ngaahi to'onga 'oku palopalema. Ngaahi fakatata 'o e fakahinohino fakatautaha 'oku kau ai kae 'ikai fakangatangata ki hono langalanga mo fakahoko 'o e ngaahi palani ke poupu ki he to'onga, fa'u ha ngaahi konituleki ki he to'onga pe ko e ako ki he ngaahi 'ilo fakasosiale, pe ko e fakataha'i 'o e ngaahi me'a ni.

“Angatu'u” 'uhinga eni ki hono ta'etoka'i pe ta'efie fai ha tu'utu'uni na'e 'iai hono totonu 'a e faiako, 'ofisa, pe ko ha toe taha ngaue pe 'i he potungaue kene fai.

“Sasipeni faka-loto 'apiako” 'uhinga eni ki ha leka ako na'e tuli fakataimi mei he 'ene polokalama ako tu'unga 'i he'ene tautea'i ka 'oku nofo pe'i he malumalu 'o e kau taki 'i he ako ke fakakakato 'a e ngaue kuo fakahinohino ke fai.

“Feitu'u makehe ki he ako fakataimi” pe “IAES” 'oku 'uhinga eni ki hono fakahu fakataimi 'o ha leka ako na'e tuli fakataimi pe kuo to'o mei hono ako'anga tu'unga mei he ngaahi 'uhinga fakatautea 'aia tene kei hokohoko atu pe hono ma'u e ngaahi sevesi fakaako ke ne fakaai 'a e leka ako ke ne kei kau ki he ngaahi silapa ako fakalukufua pea mo 'ene fakalalakaka ki hono a'usia 'a e ngaahi taumu'a kuo tuku mai 'i he'ene IEP.

“Ma'u 'o e kava malohi” 'oku 'uhinga eni ki hono ngaue'aki 'o ha me'a, 'oku ne uesia 'a e ngaue angamaheni 'o e sino mo e 'atamai 'o kau ai ka e 'ikai fakangatangata ki he 'olokaholo.

“Peni Leisa/tuhu” 'uhinga eni ki ha me'aganue 'oku ne hulu'i ha maama leisa 'oku ne 'asi ko ha fo'i piliote 'i ha me'a 'oku tuhu'i kiai kae 'ikai ma'u ha ngofua mei he potungaue ki hono taumu'a mo e ngaue'aki. Tukukehe ka fakangofua, ko hono ma'u pe ngaue'aki 'oku tapu 'i he kemipasi, pe ko e ngaahi fale 'a e potungaue, me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga hono fakahoko 'o ha

'ekitiviti pe katoanga 'oku siponisoa 'e he potungaue pe 'oku 'i he 'elia 'o e 'apiako pe 'i tu'a.

“Alu ta'epoaki mei he kemipasi” 'oku 'uhinga eni ki he mavahe mei he loto 'apiako, fale 'o e potungaue, pe polokalama 'o e potungaue kae 'ikai ma'u ha ngofua mei he kau 'ofisiale 'o e 'apiako.

“Ngaahi to'onga palopalema tatataha” 'uhinga eni ki he ngaahi to'onga kovi ka 'oku fa'a tatataha pe 'ene hoko, he taimi nounou, pea 'ikai ke fakahiku kiha maumau lahi.

“Meili” pe “meili'i” 'oku 'uhinga ki he ngaahi tohi na'e 'ave he founa:

- (1) Meili angamaheni;
- (2) Meili oku fakamo'oni; pe
- (3) Lisiiti fakafoki na'e fiema'u.

“Ngaahi to'onga palopalema iiki” 'oku 'uhinga eni ki hono fakatata'i ha ngaahi to'onga palopalema iiki 'oku kau kae 'ikai fakangatangata ki he ngaahi me'a ni.

- (1) “Fakataau/ta'etoka'i/ta'efiefai” 'uhinga eni ki he ngaahi taimi nounou 'oku 'ikai ke malava 'e he leka ako 'o tali ki he ngaahi kole 'a e kakai lalahi;
- (2) “Fakamoveuveu” 'oku 'uhinga eni kihe taimi 'oku fai ai 'e he leka ako ha me'a si'i ta'efe'unga ke ne hoko ai ha moveuveu;
- (3) “Maumau'i 'a e lao ki he teunga ako” 'oku 'uhinga eni ki he leka ako 'oku ne tui ha vala 'oku 'ikai ke muimui ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e vala ako 'a e 'apiako;
- (4) “Lea ta'etaau” 'oku 'uhinga eni ki he lea ta'etaau 'a e leka ako ka 'oku 'ikai ke fai ma'u pe;
- (5) “Ala ki he sino” 'uhinga eni ki ha leka ako na'e fai ha ala ki ha sino 'oku ta'etaau ka 'oku 'ikai ke fu'u fakatu'utamaki;
- (6) “Ngaue hala'aki 'a e 'api” 'oku 'uhinga eni ki ha leka ako 'oku ne fai ha ngaue hala'aki ha tofi'a ka 'oku 'ikai ke ne fai ma'u pe;
- (7) “Tomui” 'oku 'uhinga eni ki ha leka ako na'e toki a'u mai ki he ako kuo 'osi kamata, pe ko ha leka ako na'e toki a'u ki ha kalasi ka kuo 'osi kamata, pe loua.

“Ta'etokanga” 'oku 'uhinga eni ki he 'ikai malava ke ngaue'aki 'a e tokanga e' ngaue'aki 'e ha taha 'oku tokanga 'i he ngaahi taimi 'e fakaola ai ki he lavea 'o ha taha pe mole, maumau, motuhi, pe maumau'i 'o e ngaahi tohi, me'angaue, pe naunau 'a e 'apiako.

“Matu'a tauhi fanau” 'oku 'uhinga eni ki he matu'a totonu pe fakalao, tokotaha tauhi, pe ko ha to e taha 'oku fakalao hono tokanga'i 'o e leka ako. Ki he fanauako 'oku ta'u tahavalu pe lahi ange, ko e ngaahi totonu kotoa 'a e matu'a 'e 'ave ia ki he leka ako, tukukehe kuo 'omi 'e he matu'a totonu pe fakalao, tokotaha, tauhi pe ko e tokotaha fakalao ki hono tauhi ha fakamo'oni ki hono fai tu'utu'uni ma'ae leka ako.

“Maumau'i 'o e tofi'a” pe “ta valivali” 'oku 'uhinga eni ki he:

- (1) Maumau'i 'o e tofi'a 'a e 'apiako pe ko e tokotaha kehe;
- (2) Maumau'i pe kohikohi'i 'o e ngaahi faleako pe tofi'a; pe

(3) Maumau'i pe kohikohi'i 'a e ngaahi naunau 'a e 'apiako, hange ka 'oku 'ikai fakangatangata ki he pelena, pine ID, pe ko e kaati kai.

“Kalasi/tu'unga malu'i” ki he ngaahi taumu'a 'o e vahe koeni 'oku kau ai 'a e 'a e matakali 'o e tokotaha, lanu 'ene sino, tui fakalotu, me'a fakafanau, matakali 'oku manako ai, matakali 'o e tangata pe fefine, fakaha'aki 'ene fietangata pe fefine, ta'u motu'a, tupu'anga, tukufakaholo, mahaki fakaesino, fotunga mo e sino, pea mo e tu'unga faingamalie fakapa'anga.

“Ngaahi fakalelei” koe ngaahi sevesi tautaha 'oku foaki he hili 'aofangatuku 'o ha fakatotolo 'oku ne fakatolonga 'a e 'ataakai ako pe fakapapau'i 'a e malu 'o e fanauako kotoa pea mo e komiuniti 'a e potungaue fakalukufua. Ngaahi fakalelei ma'a e fanauako 'e malava ke kau ai, kae 'ikai fakangatangata ki he, liliu 'o e fokotu'utu'u faka'akitemika pea mo e ngaue koosi, pea mo hono fokotu'u 'o ha ngaahi sevesi tokoni faka'akitemika, metikolo pea mo fakasaikolosia.

“Fakahoko ha fafangu loi” 'oku 'uhinga eni ki ha leka ako na'a ne fakatupu ha fafangu loi ki he vela pe ko e ngaahi fakatamaki kehe ke ne fakahoko ki he pe 'i he loto 'o e potungaue tamate afi faka'ofisiale pe ngaue 'ofa, ha potungaue pe 'a e pule'anga, pe ko ha feitu'u fakapule'anga 'oku fengaue'aki mo e ngaahi fakatamaki fekau'aki mo e fakatu'utamaki ki he mo'ui pe tofi'a.

“Totongi mo'ua” 'oku 'uhinga eni ke totongi fakafoki fakapa'anga pe 'ikai ki he potungaue pe ki he Siteiti 'o Hawaii ki he ngaahi mahu'inga 'o e tofi'a 'o e 'apiako na'e mole, maumau, motuhi pe faka'auha 'o makatu'unga mei he ta'etokanga pe fakakina 'o e leka ako.

“Fakafepaki” 'oku 'uhinga eni ki hono fai ha me'a ki ha leka ako koe'uhi ko 'enau kau ki ha 'ekitiviti malu'i. Ekitiviti malu'i 'oku kau ai 'a hono faile 'o ha launga ki he laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), pe houtamaki; kau ki he launga'i pe fakatotolo hili hono fetakai mo e laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), pe houtamaki; faka'eke'eke ki he ngaahi totonu 'i he vahe koeni; pe fai e ngaahi me'a 'oku fehangahangai mo e ngaahi me'a kuo 'asi atu 'i he vahe ni. Ko ha ngaue kovi ko e fa'ahinga ngaue pe tene faka'ai'ai ha tokotaha ke 'oua tene fai pe poupou'i ha launga 'i he malumalu 'o e ngaahi lao ni. Sauni pe fakafepaki 'e tapu he taimi 'oku 'iai ha 'ekitiviti 'oku malu'i na'e fakahoko 'i he loto lelei.

“Kaiha'a fakamalohi” 'oku 'uhinga eni, 'i he lolotonga hono fakahoko ha kaiha'a, pe fakamalohi'i, 'o ha leka ako:

- (1) Feinga ke tamate'i 'o ha taha kehe, pe fakahoko pe feinga fakahoko ha fakalavea lahi ki he sino 'o ha taha kehe; pe
- (2) 'Aki pe 'ikai ngaue'aki ha me'angaue fakatu'utamaki:
 - (A) Ngaue'aki 'a e fakamalohi ki he taha kehe koe taumu'a ke pule'i 'a e feinga fakafepaki 'o e tokotaha 'oku ha'ana e me'a pe ivi ki he fakafepaki;
 - (B) Fakamanamana'i 'a e ngaue'aki 'o e fakamalohi ki ha tokotaha pe fa'ahinga taha pe 'oku 'iai koe taumu'a ke nau muimui 'o 'ikai fakafepaki ki hono to'o pe ko e hola mo e tofi'a; pe
 - (C) Fakahoko ha lavea fakatu'utamaki ki he sino 'o e tokotaha kehe.

“Apiako” pe “apiako pule'anga” 'oku 'uhinga eni ki he ngaahi ako 'akatemika mo 'ikai koe univeesiti kotoa na'e fokotu'u mo tauhi 'e he potungaue 'o fakatatau ki he lao 'o e siteiti.

“Tohi ako” 'oku 'uhinga eni kihe laipeli mo e ngaahi tohi tekisipuka.

“Ofisiale 'apiako” 'oku 'uhinga eni ki ha fa'ahinga taha 'etimini, mataotao, fai fale'i, faiako, sekiuliti 'o e 'apiako, pe ko to e taha ngaue 'a e potungaue, 'oku 'i hono mafai ke supavaisa 'a e fanauako. 'Oku 'ikai kau heni 'a e kakai 'oku haea mai honau ngaahi sevesi.

“Ngaahi maumau lao fekau'aki mo e 'apiako” 'oku 'uhinga eni ki ha ngaahi maumau lao ki he 'ataakai 'o e 'apiako, pe maumaulao na'e fakahoko 'i he kemipasi, pe ngaahi fale makehe 'a e potungaue, pe 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga hono fakahoko 'o ha 'ekitiviti pe katoanga na'e siponisoa 'e he potungaue 'i he mala'e 'o e 'apiako pe 'i tu'a.

“Ngaahi lao 'a e 'apiako” 'oku 'uhinga eni ki he ngaahi lao ki he to'onga ki he 'apiako fakalukufua kuo 'osi fakapaasi.

“Kau ngaue 'i he 'apiako” 'oku 'uhinga eni ha faiako, ofisa, pe ko ha toe taha ange 'oku ngaue 'i he potungaue.

“Fekumi” 'oku 'uhinga eni ki he hili hono kole 'a e leka ako ke ne li'aki 'a e me'a tapu pea 'ikai ke ne fakahoko pea 'oku 'iai mo e ngaahi tui kuo ne maumau'i 'a e lao mo en ngaahi me'a 'oku tapu 'i he vahe ko'eni, pe 'oku 'ikai ha palopalema ki he mo'ui fekau'aki mo e faito'o konatapu, ngaahi me'a tau, ngaahi me'angaue fakatu'utamaki pe me'afana, pe ko e fakataha'i loua, 'e fiema'u 'e he 'ofisiale 'o e 'apiako ke ne fekumi 'a e nga'oto'ota ka e 'ikai fakangatangata pe ki he peesi, kato to'oto'o, kato naunau, saketu, su, sitokeni, pe ko ha to e kongu pe 'o e vala 'i tu'a.

“Fa'ao” 'oku 'uhinga eni ki hono fa'ao 'o e ngaahi me'a tapu na'e ma'u hake he taimi fekumi.

“Tautea mamafa” 'oku 'uhinga eni ki he ngaahi ngaue tautea hange ko e tuli mei he ako, fehikitaki tupunga mei he tautea, to'o 'o e fakatu'utamaki, pea mo e sasipeni 'oku 'ikai laka hake he 'aho 'e hongofulu pe koe ola 'a ho'o fakamavahe'i 'a e leka ako na'e uesia pe sasipeni 'o lahi ange he 'aho 'e hongofulu 'i he teemi 'e taha.

“Tohotoho” 'oku 'uhinga eni ki ha ngaue ki he sino ta'e'iai ha mafai 'o fekau'aki mo e natula 'o e fe'auaki 'o fai ki ha tokotaha kehe, neongo pe ko e maheni pe ko ha sola. Ko e fa'ahinga ala 'oku 'ikai fiema'u he taimi na'e fakahoko ai pea 'ikai mai ngofua mei he tokotaha koia, pe 'oku 'i he tu'unga fu'u hu'akava'ia pe 'i he tu'unga 'oku 'ikai tene lava 'o 'omi ha ngofua. Ko e ngofua 'oku 'uhinga eni ki he fakapapau'i, 'aa'aa, pea loto lelei ke ka ki ha fa'ahinga founa pe 'o e fe'auaki. Kapau na'e kau ha leka ako 'i ha tohotoho pea na'e 'ikai ke ta'u fakalao, 'e pehe leva ne 'ikai ke 'iai ha ngofua. Ko e tohotoho ko e fa'ahinga ia 'o pa'usi'i.

“Ngaue fakalielia” 'oku 'uhinga eni ki hono maumau'i 'a e malu 'o e me'a fakatautaha, pe ko hono ngaue'aki 'o ha taha ke lava hono loto ta'e'iai ha ngofua ka e 'ikai ke lau 'a e to'onga ko'eni ko ha tohotoho. Ko e ngofua 'oku 'uhinga eni ki he fakapapau'i, 'aa'aa, pea loto lelei ke ka ki ha fa'ahinga founa pe 'o e fe'auaki. Kapau na'e kau ha leka ako 'i ha ngaue kovi he ngaahi me'a

fakafe'auaki pea na'e 'ikai ke ta'u fakalao, 'e pehe leva ne 'ikai ke 'iai ha ngofua. Ko e ngaue fakalielia ko e fa'ahinga kalasi pe ia 'o e pa'usi'i.

“Pa'usi'i” 'oku 'uhinga eni ki ha ngaue 'oku 'ikai fiema'u, 'ikai ke talitali, pe 'ikai ha ngofua 'i he lea pe to'onga fakafe'auaki 'o fakataumu'a ki ha tokotaha makatu'unga 'i he'ene me'a fakafanau. Ko e pa'usi'i 'e malava ke kau ai ha ngaahi kole ki he fe'auaki kae fakafetongi pe ko e feinga ki he fe'auaki he taimi 'oku muimui ai pe ko hono teke'i mama'o 'o e to'onga ko ha me'a kovi pe ko e kongia ia 'o e ako pe kau ki ha polokalama 'o e potungaue, ekitiviti pe sevesi, pe ko hono loto pe 'ikai ke loto ki he to'onga 'oku ngaue'aki ki hono fai tu'utu'uni ma'a e kaha'u 'o e ako pe kau ki he polokalama 'a e potungaue, ekitiviti, pe sevesi. Koe pa'usi'i 'oku kau ai kae 'ikai fakangatangata 'a e, to'onga ta'etaau fakafe'auaki, ngaahi feinga ta'efiema'u, kole ke fakafetongi'aki 'a e fe'auaki, ngaahi lea, pe ta'e lea, pe ala 'oku natula ki he fe'auaki. 'E malava ke kau ai 'a e to'onga hange ko e alakovi, lea fakalielia, fakakata pe koe tuhutuhu, kohikohi pe fakatata'i pe tufa 'o e ngaahi ta fakatata fakalielia, la'itaa pe ko e ngaahi tohi, uui'i 'o e fanauako 'aki e ngaahi hingoa fakalielia, ngutu lau fekau'aki moe fakalielia, fakamaaka 'a e fanau ako tu'unga 'i henau fe'auaki, pe tufotufa, fakahaha, pe fa'ufa'u 'o ha 'imeili pe peesi 'oku natula fakalielia. Ngaue fakalielia mo e tohotoho 'oku na kau pe ki he faka'uhinga 'o e pa'usi'i.

“Tu'unga manako tangata pe fefine” 'oku 'uhinga eni ki he fa'ahinga ongo pe manako 'o ha tokotaha ki ha taha kehe 'o makatu'unga 'i he me'a fakafanau 'o e tokotaha koia. Ko e ngaahi lea angamaheni ki hono fakamatala'i 'o e tu'unga ni 'oku kau ai, kae 'ikai fakangatangata ki he, manako tangata he fefine, leiti, fefine fakatangata, pea mo e manako loua he tangata mo e fefine. Ko e tu'unga manako 'oku kehe ia mei he tu'unga 'ete fie tangata pe fefine.

“Ifi” pe “mama tapaka” 'oku 'uhinga eni ki hono tauhi, ngaue'aki, fefakatau'aki mo tufaki 'o e ngaahi naunau tapaka 'i loto kemipasi, pe ko e taha 'o e ngaahi fale 'a e potungaue, pe 'i loto me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga hono fakahoko 'o ha ekitiviti pe katoanga 'a e potungaue 'i he loto 'apiako pe tu'a.

“Muimui'i” 'oku 'uhinga eni ki hono fai ha to'onga ta'efiema'u e ua pe lahi ange, 'o fakataumu'a ki he tokotaha pau pea 'oku fe'unga ke 'i he tu'unga fakatu'utamaki 'i hano fakatupu ha ilifia ki he sino, ongo mo e atamai pe ko hono fa'u ha 'ataakai ako 'oku tukuhifo mo fakapopula.

“Fekumi hili vete vala” 'oku 'uhinga eni ki he fekumi, 'oku fiema'u ke to'o 'a e vala 'o iku 'asi 'a e me'a fakatangata pe fefine, huhu e fefine, pe mahi pe ko e fakataha'i kinautolu.

“Sasipeni” 'oku 'uhinga eni ki he fakatapui mei he 'apiako 'i he fo'i taimi lolotonga 'a e ta'u fakaako.

“Hele fetongi mata” 'oku 'uhinga eni ki ha hele 'oku lava ke fakaava 'a 'ene mata 'otometiki pe:

- (1) 'Aki hono lolomi 'o ha me'a lomi pe ha toe me'a pe 'i he kau 'o e hele, pe
- (2) 'Aki hono ngaue'aki 'a e vilohi, kalavite, pe loua.

“Fakamanamana fakatautoitoi” 'oku 'uhinga eni ki he:

- (1) Fakamanamana, 'aki ha lea pe to'onga, ke fakatupu ha lavea ki he sino 'o ha taha kehe pe maumau lahi ki he tofi'a 'o ha taha kehe;

- (2) Ko e taumu'a ke fakatupu, pe 'i he ta'etokanga ki he fakatu'utamaki 'i hono holataki'i 'o ha fale, feitu'u fakataha'anga, pe feitu'u tau'anga me'alele; pe
- (3) Fakahaa'i ha me'afana pe me'atau 'oku 'ngali' mo'oni.
 “Kaiha'a” 'oku 'uhinga ki he:
- (1) Ma'u, pe mapule'i, 'o e tofi'a 'o ha taha kehe pea mo e 'ikai ke fakafoki ki he tokotaha koia;
- (2) Ma'u, pe mapule'i, 'o e tofi'a 'o ha taha kehe 'i he founa kaakaa pea 'ikai ke toe fakafoki 'a e tofi'a koia;
- (3) Ma'u, pe mapule'i, 'a e tofi'a 'o e tokotaha kehe 'aia 'oku 'ilo 'e he tokotaha koia na'e mole pe na'e tuku ha feitu'u, pe na'e tiliva 'i he fehalaaki 'o e natula pe lahi 'o e tofi'a, 'a e tokotaha tene ma'u, pe ko e ngaahi mo'oni kehe, pea mo e taumu'a ke 'oua 'e fakafoki kihe pule 'o e tofi'a, 'oku 'ikai ke ne fai ha ngaahi me'a ke faka'ilo ki he pule 'o e tofi'a;
- (4) Ma'u ha ngaahi sevesi, 'oku 'ilo pau 'e he tokotaha koia 'oku totongi, 'aki e kaakaa, fakamo'oni loi, pe ko ha founa kehe pe ke 'oua 'e totongi 'a e ngaahi sevesi ni;
- (5) Pule'i 'o e tufotufa 'o e ngaahi sevesi 'o ha taha kehe 'oku ne 'ilo pau 'oku 'ikai ngofua kiai pea ne afe'i 'a e ngaahi sevesi koia ke ne penefiti mei ai pe ki he penefiti 'o e tokotaha kehe 'oku 'ikai ngofua kiai;
- (6) 'Ika'i lava 'o fai hono tufa 'e ngaahi tokoni fakapa'anga 'aki e:
- (A) Ma'u 'o ha tofi'a mei ha fa'ahinga taha hili ha felotoi, pe 'ilo ki he fatongia fakalao, ke ne fai 'a e ngaahi totongi kuo 'osi femahino'aki pe ko e tufa kehe, pe mei he tofi'a pe mei he ngaahi tupu pe mei he tofi'a 'o e tokotaha koeni 'o fakatatau ki he lahi 'oku fiema'u, pea ne ngaue'aki 'a e tofi'a 'o hange pe ko ha'ane me'a ka e 'ikai ke fai 'a e totongi ne fiema'u kiai; pe
- (B) Ma'u ha ngaahi sevesi fakaekita mei ha tokotaha ngaue kiai pea hili ha femahino'aki pe makatu'unga 'i he ngaahi fatongia fakalao ke fai ha totongi pe ko ha founa ki hono ta 'o e mo'ua ki ha tokotaha kehe 'i he 'akauni 'o e ngaue, pea 'fai 'ilo'ilo pau 'a hono 'ikai totongi pe ta 'i he taimi ne 'alea'i ai;
- (7) Ma'u, fufu'i, pe li'aki 'o e tofi'a 'o ha taha kehe, 'aki hono 'ilo'i na'e kaiha'asi, kae taumu'a ke 'oua 'e toe ma'u 'e he pule 'o e tofi'a; pe
- (8) Kaiha'a falekoloa:
- (A) Fufu'i pe to'o 'o ha koloa pe vala mei ha falekoloa pe ko ha molo, 'aki 'a e taumu'a ke fai 'a e kaakaa;
- (B) Fetongi'i 'o e lahi e mahu'inga 'o e koloa pe vala 'i ha falekoloa pe potungaue['o e ako] fale fefakatau'aki, 'i he taumu'a ko e kaakaa; pe
- (C) Fetuku 'o ha koloa pe vala mei ha falekoloa pe ko e fale fefakatau'aki 'a e potungaue mei he koniteina e taha ki ha me'a e taha, 'ihe taumu'a ko e kaakaa.

“Hala loto 'api” 'oku 'uhinga eni ki he hu pe nofonofu 'i he loto 'apiako, fale 'o e potungaue hili ha fekau pe kole ke mavahe mei he kau taki 'o e 'apiako pe ko e ofisa polisi.

“Lieliaki ako” ’oku ’uhinga eni ki ha leka ako ’oku ’ikai ke ma’u kalasi pe ’ikai ke ’i he loto kemipasi ’o e ’apiako ta’e’iai ha ngofua mei he puleako pe taha ma’u mafai. [Eff 9/1/82; am 5/23/86; am and comp 7/19/93; am and comp 5/19/97; am and comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; am and comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3; HRS §§302A-101, 302A-1101, 302A-1112, 302A-1134, 302A-1134.5)

§8-19-3 Ko hono ngaue’aki. (a) Ko e ngaahi lao ’oku ha atu ’i he vahe koeni ’oku ’ai ki he fanauako kotoa ’oku nau hu ki ha ’apiako pule’anga lolotonga ’a e fa’ahi ta’u ako, ako fa’ahi ta’u mafana, pe ko e ngaahi kalasi ki he kau matu’otu’a ange ’oku tanaki kiai, ngaahi houa ’i tu’a ’o e taimi ’oku lele ai ’a e ako, kau ako nofo ma’u ’oku nau muimui ki he ngaahi lao ’o e loki mohe kuo fa’u ’e he ’apiako pea kuo fai e tohi felotoi ai mo e matu’a tauhi fanau ako nofo ma’u.

(b) Ko e ngaahi lao ’etimini ki he fanauako ’oku ’iai ho nau mahaki kuo pau ke ngaue’aki ’i hono tautea’i ’o e fanauako ’oku nau fakapaasi ke nau ma’u ha ngaahi ako makehe pe ngaahi sevesi ’ihe ngaahi vahe koia.

(c) Felave’i mo e puleako pe taha ma’u mafai ’i he konga ’o e vahe 2 kuo pau ke fakakau kiai ’a e talekita ’o e ako he fa’ahi ta’u mafana koe’uhi pe ko e tautea ’i ako sama. Felave’i mo e fa’ahi ta’u ako ’i he vahe koeni ’e fakakau ai ’a e ngaahi kalasi he fa’ahi ta’u mafana ’i he taimi pe ’oku fakalele ai.

(d) Tautea ’i he ngaahi konga kalasi pea mo e ako fa’ahi ta’u mafana ’e tokanga’i ia ’e he konga ’o e vahe 3. Taute ’o e fanauako ’oku nau kau ki he ngaahi sevesi ako makehe lolotonga ’a hono fakaloloa ’o e fa’ahi ta’u ako ’a e leka ako ’e tokanga’i ia i he konga ’o e vahe 2 pea mo e ngaahi lao mo e fiema’u ’a e lao ’etimini ’o Hawaii ki he fanau ’oku ’iai ho nau mahaki tauhi.

(e) ’I he ngaahi keisi kotoa ’o e ngaue faka’etimini ki he fanauako pea mo e lipooti, ko e vahe 8-34 ’e ngaue’aki. Tanaki kiai, ko e fanauako ’oku nau ma’u ha ngaahi sevesi makehe fakaako, ko e lao ’etimini ’o Hawaii ma’ae fanauako ’oku ’iai honau mahaki tauhi ’e ngaue’aki.

(f) He’ikai fai ha ngaue fekau’aki mo e sasipeni, tautea lahi, pe fufulu ’o e ta valivali pe ta’etokanga ’e fakahoko tukukehe ’o fakatatau ki he vahe koeni.

(g) Ko e ngaahi me’a kotoa fekau’aki mo e ngaahi ’initaviu ’a e polisi pe puke, pe loua, ’o e fanauako ’e fakahoko ’o fakatatau ki he vahe koeni.

(h) Ki he to’onga ’a e kakai lalahi ki he fanauako ’o makatu’unga ’i he kalasi malu’i ’o e leka ako, vakai ki he vahe 8-89 ki he fale’i. [Eff 9/1/82; am 5/23/86; am and comp 7/19/93; am and comp 5/19/97; am and comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; am and comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3; HRS 302A-1101)

§8-19-4 Ko hono mofele. Kapau ’oku ’iai e konga ’o e vahe koeni pe ko hono ngaue’aki ki ha fa’ahinga taha pe ko ha tukunga ’oku faka’tae’aonga’i, ko e fakata’e’aonga ’oku ’ikai tene uesia ’a e ngaahi kongokonga pe hono ngaue’aki ’o e vahe ’e lava ke fai ’o ta’engaue’aki ’a e konga kuo fakata’e’aonga’i, pea ’i he’ene tu’u koia, ko e ngaahi kongokonga ’o e vahe ko’eni ’oku malava ke fakamavahe’i.

[Eff 5/23/86; comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; comp 9/10/09) (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §302A-1112)

§8-19-4.1 Totonu 'o e leka ako ki he fakapulipuli. (a) Ngaahi fakamatala fekau'aki mo e launga, fakatotolo, pea mo e lipooti kuopau ke fakapulipuli pea 'e vahevahe ange pe ki he kakai totonu 'oku fiema'u ke fakakakato 'a e fakatotolo pea mo e 'aufangatuku.

(b) Ko e ngaahi fakamatala 'e malava ke tala ai 'a e leka ako he'ikai ke faka'ata ki tu'a 'o ta'ema'u ha ngofua mei he matu'a tauhi fanau pe ko e tokotaha 'oku ne tokanga'i fakalao.

(c) Ko e ngaahi lekooti fakatotolo 'e pukepuke ia 'e he potungaue o makehe ia mei he ngaahi lekooti fakaako. [Eff NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A- 1112) (Imp: HRS §§302A-1101, 302A-1112)

KONGA 'O E VAHE 2

MAUMAU LAO MO E TAUTEA 'O E LEKA AKO LOLOTONGA 'A E FA'AHITAU FAKAAKO ANGAMAHENI

§8-19-5 Founga tautea; mafai (a) Sasipeni 'oku laka hake he 'aho 'e hongofulu pe sasipeni 'oku laka hake he 'aho 'e hongofulu 'i he teemi 'e taha, fehikitaki tupunga mei he tautea, tuli mei he ako, pea mo e fakaloloa 'o hono fakamavahe'i mei ha fakatamaki 'e fiema'u ke 'omi ngofua mei he pule 'elia komipelekasio.

(b) Fakamavahe'i mei he fakatamaki pea mo e sasipeni 'o e 'aho 'e hongofulu pe si'i ange 'e malava ke fakangofua 'e he puleako pe koe taha ma'u mafai.

(c) 'I hono fakamahino'i 'a e ngaahi tautea, kuopau ke vakai 'a e puleako pe koe taha ma'u mafai ki he taumu'a 'o e tokotaha 'oku tukuaki'i, 'a e natula moe mafatukituki 'o e faihia, ko e uesia 'o e faihia kihe kakai kehe fakakau ai pe na'e fai e ngaue 'e ha tokotaha pe koha kulupu hange ko e kengi, ta'u 'o e tokotaha 'oku tukuaki'i, pea kapau ko'ene toutou maumau lao eni. [Eff 9/1/82; ren §8-19-4, 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp] (Auth: HRS §§302A-1112, 302A-1002) (Imp: HRS §§302A-1112, 302A-1002)

§8-19-6 To'onga tapui 'a e fanauako; ngaahi maumau lao he kalasi (a) Ko e ngaahi to'onga ta'etau ko'eni 'oku fakakau ki he fanauako kotoa 'i he sisitemu ako pule'anga, 'i he kemipasi, pe 'i he ngaahi fale 'a e potungaue, 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga hono fai ha ekitiviti pe katoanga 'oku siponisoa 'ehe potungaue 'i loto 'apiako pe tu'a.

(1) Faihia Kalasi A:

(A) Fakalavea;

(B) Houtamaki (ki he fanauako he levolo 9-12);

- (C) Kaiha'a;
 - (D) Houtamaki he 'initaneti (ki he fanauako he levolo 9-12);
 - (E) Ma'u mo e pe ngaue'aki 'o e me'angaue fakatu'utamaki pe ko e faito'o;
 - (F) Mau mo e pe ngaue'aki 'o e me'atau fakatu'utamaki;
 - (G) Mau mo e, pe ngaue'aki 'o e, pe fefakatau'aki 'o e me'anague ki he faito'o konatapu;
 - (H) Fakamanamana;
 - (I) Fuhu;
 - (J) Me'atau; ma'u mo e pe ngaue'aki 'o e;
 - (K) Pa'usi'i (ki he fanauako he levolo 9-12);
 - (L) Fakapoongi;
 - (M) Faito'o konatapu; ma'u mo e, ngaue'aki, pe ko hono fefakatau'aki 'o e;
 - (N) Ngaahi kavamalohi tapu; ma'u mo e, ngaue'aki, pe ko hono fefakatau'aki 'o e;
 - (O) Maumau'i 'o e 'api pe ko hono ta valivali;
 - (P) Kaiha'a fakamalohi;
 - (Q) Tohotoho;
 - (R) Pa'usi'i 'o e fanau iiki;
 - (S) Alakovi (ki he fanauako he levolo 5-12);
 - (T) Fakasiosio; pe
 - (U) Fakamanamana fakatau toitoi.
- (2) Ngaahi hia Kalasi B:
- (A) Houtamaki (ki he fanauako he levolo K-8);
 - (B) Houtamaki he 'initaneti (ki he fanauako he levolo K-8);
 - (C) Lau lanu;
 - (D) To'onga ta'etaau;
 - (E) Fafangu hala;
 - (F) Fakamo'oni loi;
 - (G) Pele pa'anga;
 - (H) Pa'usi'i (ki he fanauako 'i he levolo K-8);
 - (I) Fai e ngaue kovi ke kau 'i ha kulupu;
 - (J) Ngaue hala'aki pe fehu'ia, pe loua pe 'o e ngaahi naunau pe me'angaue faka-initaneti, pe loua;
 - (K) Fakafepaki;
 - (L) Alakovi (ki he fanauako 'i he levolo K-4);
 - (M) Kaiha'a; pe
 - (N) Hala loto 'api.
- (3) Faihia Kalasi C:
- (A) Lea kovi;
 - (B) Hola he kalasi;
 - (C) Fakataau;
 - (D) Peni leisa/me'atuhu; ko hono ma'u moia pe hono ngaue'aki;
 - (E) Mavahe mei he kemipasi ta'e'iai ha ngofua;
 - (F) Ifi pe ngaue'aki 'o e tapaka; pe

(G) Li'aki ako.

(4) Faihia Kalasi D:

(A) Ngaahi me'a 'oku tapu; ma'u moia pe ko hono ngaue'aki;

(B) Ngaahi to'onga palopalema iiki; pe

(C) Ngaahi lao kehe 'a e ako.

(i) Ko ha toe to'onga kuo tuku mai pe tapu'i 'e he lao 'o e 'apiako. Ko e ngaahi lao tautaha 'o e ngaahi apiako kuopau ke paaki pe ke ma'ungofua atu ki hono vakai mei he ofisi ako pea ke ne fekau'i 'a e fanauako, kau ngaue, matu'a tauhi fanau ki he ngaahi to'onga 'oku tapu 'aia 'oku ha atu 'i he kalasi A ki he D 'o e konga koeni.

(ii) He'ikai ke fai ha ngaue tautea 'o lahi hake kapau na'e maumau'i 'a e lao 'o e 'apiako 'aia 'oku fakakalasi ko e faihia kalasi D.

(b) Ko e leka ako pe 'oku ne ma'u mo e me'afana 'e tuli mei he ako 'o 'ikai to e si'i hifo he ta'u 'e taha. Ko hono ma'u mo hono ngaue'aki 'o e me'afana 'oku tapu 'i he loto kemipasi, 'i he ngaahi fale 'a e potungaue, 'i he potungaue, pe lolotonga 'a hono fakahoko 'o ha 'ekitiviti pe katoanga 'oku siponisoa 'ehe potungaue 'i he loto 'apiako pe 'i tu'a tukukehe 'i he kau ki he ngaahi timi sipoti, kalapu pea/pe koe kulupu ako ki he 'Ofisa Talifaki (JROTC) polokalama fana polo pea mo e ako ki he fana, ako, mo e fe'auhi. Ko e puleako pe ko e taha ma'u mafai, te ne vakai fakafaituitui 'o e ngaahi keisi, ki hono liliu 'a e tuli 'o ha leka ako na'e ma'u mo e me'afana. Kapau 'oku tuli ha leka mei he ako, 'e 'oange ha ngaahi faingamalie ako makhe kiai pe koha tokoni fe'unga 'aia 'oku ha atu 'i he konga 8-19-11.

(c) Ko ha ki'i leka ako 'oku ne ma'u, fakatau atu, pe ngaue'aki 'o ha me'atau fakatu'utamaki, hele fetongi mata pe ko ha hele 'oku tapui, kava malohi, faito'o konatapu lolotonga 'ene kei ako 'e malava ke tuli mei he ako 'o a'u ki he 'aho 'e hiva ua. Koha fa'ahinga leka ako pe 'oku ha mai 'oku hu'akava'ia, pe 'oku uesia 'e he faito'o konatapu kimu'a pea ne ha'u ki he ako pe lolotonga 'ene kau ki he ngaahi 'ekitiviti 'a e potungaue 'oku fakalele 'i he kemipasi, pe 'i he ngaahi fale 'a e potungaue, pe 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga hono fakahoko 'o ha 'ekitiviti pe katoanga 'i he 'elia 'o e 'apiako pe 'i tu'a 'e malava ke fakanofu mei he ako 'o a'u ki he 'aho ako 'e hiva-ua pea 'e fakahoko 'e he 'apiako ha sivi ke fakamahino pe 'oku fe'unga ke 'ave ki he sivi ki hono pa'us'i'i 'o e faito'o konatapu 'aia 'oku ha atu 'i he konga 302A-1134.6(f), Hawaii Revised Statutes. Kuopau ke muimui 'a e 'etimini 'o e 'apiako ki he ngaahi lao kuo fakaha atu 'i he vahe koeni ki hono fakahoko 'o ha fakatotolo ki he me'a na'e lipooti pea mo hono tala ki he matu'a 'a e tautea 'e hilifaki. Tanaki atu kiai, 'e 'alea'i 'e he 'etimini 'o e ako ha mataotao ki hono sivi'i 'o e leka ako. Ko e mataotao sivi koeni tene fakamatata 'a e ola ki he leka ako, pea ne fakaha ki he etimini 'o e ako fekau'aki mo e ola. Ko e etimini 'o e ako tene fakahoko ki he famili fekau'aki mo e ola 'o e sivi, ki he ngaahi me'a 'oku ha 'i he lao, pea 'omi ha lisi fetu'utaki ki he ngaahi kautaha inisua fakametikolo te nau lava fai 'a hono sivi'i ki he pa'usi'i 'o e faito'o konatapu. Lolotonga hono fai 'a e sivi 'e 'iai ha ngaahi fehu'i ki he leka ako ke fakamahino 'a e tu'unga 'o e palopalema ki he faito'o konatapu pe 'oku si'isi'i, ma'olunga pe fu'u

ma'olunga. Kapau 'oku ha mai mei he initaviu lolotonga e sivi 'oku 'i he tu'unga ma'olunga pe fu'u ma'olunga, 'e fiema'u ke 'ave 'a e leka ako ke to e fai ha sivi ki he pa'usi'i 'o e faito'o konatapu 'oku fakaikiiki ange. Ko ha sivi ki he pa'usi'i 'o e faito'o konatapu 'oku fakaikiiki 'oku ne taumu'a ke ne 'omi ha fakamatala ki he kau mataotao pe 'oku 'iai ha palopalema fekau'aki mo e faito'o, pea ka 'iai, 'omi ha ngaahi founa ki hono tau'i. Kapau 'e fiema'u ke to e sivi ki he pa'usi'i 'o e faito'o konatapu, ko e fanauako 'oku 'iai 'enau malu'i 'inisua fakametikolo 'e fiema'u ke nau fetu'utaki ki he'enau 'inisua ke ne puka ha 'apoinimeni. Kau mataotao te nau lava 'o 'omi ha ngaahi sivi ki he pa'usi'i 'o e faito'o konatapu 'oku kau ai 'a e kau konisela faka'ilonga ki he pa'usi'i 'o e faito'o konatapu (CSAC), toketa ki he 'atamai, kau neesi (APRN), kau toketa ki he 'uto, pea mo e kau ngaue fakasosiale 'oku 'osi laiseni. 'Oku 'iai e mafai a e puleako pe ko e taha ma'u mafai ke sasipeni mei 'aho ako 'e taha ki he hongofulu. Ko e taki 'elia komipelekasio tene lava 'omi 'a e ngofua ke sasipeni 'o 'ova hake he' aho ako 'e hongofulu. 'I hono fakahoko 'o e mafai koeni ki hono hilifaki 'o ha tautea, kuopau ke siofi 'ehe puleako pe koe taha ma'u mafai, 'a e natula moe mamafa 'o e fo'i hia, 'ene uesia 'o e kakai kehe, ta'u motu'a 'o e taha faihia, pea kapau ko'ene toki fai eni ha hia. Kapau 'e tuli 'a e leka ako, koe puleako pe koe taha ma'u mafai tene fakapapau'i 'oku 'iai ha ngaahi 'ekitiviti ako makehe pe ko ha ngaahi tokoni totonu ma'ae leka ako ke ne ma'u, pea 'e 'ave 'ene hingoa ki he ngaahi sevesi ki hono tokoni'i 'o e palopalema, pe loua, 'aia 'oku mahino mei he fale'i 'a e kau ngaue pea mo e puleako pe taha ma'u mafai 'o fou 'i he ngaahi lao 'etimini 'a Hawaii ki he fanauako 'oku 'iai 'e nau mahaki tauhi, oka fiema'u.

(d) Ko e ngaue tautea 'e fakahoko 'i he ngaahi kalasi faihia mei he levolo kiniti ki he tahaua 'o fakatatau ki he ngaahi founa kuo ha atu 'i he vahe koeni pea mo e ngaahi fili 'oku fakamahino mai 'e he kau ma'u mafai 'i he konga 8-19-5. Ngaahi fakatanga ke ako'i e fanauako 'a e ngaahi to'onga totonu kuopau ke fai he taimi 'oku fakahoko ai 'a e tautea. Ko e ngaahi fili 'eni ki he tautea:

- (1) Fakatonotonu mo fepotaloa mo e leka ako;
- (2) Ngaue mo'ua;
- (3) Fakamavahe'i mei he fakatamaki;
- (4) Fakahinohino fakatautaha 'o fakataumu'a ki he ngaahi to'onga palopalema 'o e leka ako;
- (5) Sasipeni fakaloto-apiako;
- (6) Feitu'u fai'anga ako makehe fakataimi;
- (7) Mole 'o e ngaahi faingamalie;
- (8) Fepotalanoa mo e ongo matu'a;
- (9) Taimi 'i he 'ofisi;
- (10) Sasipeni 'o e 'aho ako 'e taha ki he hongofulu;
- (11) Sasipeni 'o e 'aho ako 'e tahataha pe lahi ange;
- (12) Ako he Tokonaki;
- (13) Fehikitaki tu'unga he tautea;
- (14) Fekau'i ki he ngaahi polokalama ako makehe;
- (15) Tuli; pe
- (16) Fakafoki.

(e) 'E fale'i 'a e fanauako koe tanaki ki he ngaahi tautea kuo fakahoko 'i he kongā (c) pea mo (d).

(f) He'ikai ke hili 'a e tautea mamafa 'a e fanau ako kapau na'e maumau'i 'a e lao 'o e 'apiako 'aia 'oku fakakalasi ko e faihia kalasi D.

(g) He'ikai ke fai ha sasipeni pe tautea mamafa ki ha leka ako tu'unga mei he'ene hola he kalasi pe li'aki ako.

(h) Ko e ngaahi kalasi tautea 'i he kongā (c) mo (d) 'e ngaue'aki ko ha ngaahi tautea ke fakahoko 'i he ta'u fakaako koia.

(i) 'E malava ke hokoatu 'a e tautea ki he ta'u fakaako hoko 'okapau ko e hia na'e fai 'i he loto 'o e 'aho 'e uanoa mei he 'aho ako faka'osi 'a e fanau. [Eff 9/1/82; am and ren §8-19-5, 5/23/86; am and comp 7/19/93; am and comp 5/19/97, am and comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; am and comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §§302A-1112, 302A-1134, 302A-1134.5)

§8-19-7 Fakamavahe'i o ha fakatamaki. (a) Lolotonga 'o ha fakatamaki, 'e malava 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ke ne fakamavahe'i ha leka ako 'i he vave taha tu'unga mei he ngaahi faka'eke'eke mo e ngaahi mo'oni ko e to'onga 'o e leka ako 'oku fakatu'utamaki ki he malu 'o e sino 'a'ana pe ko e kakai kehe pe 'oku ne fu'u fakamoveuveu pea 'e hoko hono fakamavahe'i ke ne tauhi 'a e totonu 'o e fanauako kehe ke nau fai 'enau ako 'o 'ikai ke ta'ofi.

(b) Hili hono fai ha fakamavahe'i mei ha fakatamaki, 'e fai 'e he ngaahi 'apiako ha fetu'utaki 'i he telefoni ki he'ene ongo matu'a 'i he vave taha.

(c) Ko e muimui'i 'o e fakatokanga ki he fakamavahe'i 'o e fakatamaki 'e 'ave hangatonu pe meili ki he matu'a. Ko e fakatokanga ki hono fakamavahe'i 'o e fakatamaki 'e fakakau ai 'a e ngaahi me'a ni:

(1) Tu'uaki ki he ngaahi ngaue na'e fai 'e he leka ako 'o ne fakatupu ai hono fakamavahe'i;

(2) Ko e ngaahi tu'uaki koeni na'e lava ke fakamo'oni'i;

(3) Ko e fakamatala ki he ngaue na'e fai ki hono tautea'i; pea

(4) Ko e fakamatala ki he 'aho, taimi mo e feitu'u 'o e konifelenisi kuo tuku mai 'e he 'etimini 'o e ako ke feitalaki ai mo e ongo matu'a. Ko e la'itatau 'o e fakatokanga ki hono fakamavahe'i 'o e fakatamaki 'e meili ki he taki 'o e 'elia komipelekasio. Tanaki ki he fakatokanga ki hono fakamavahe'i 'o e fakatamaki 'aia 'oku fiema'u 'e he kongā koeni, 'e feinga 'a e puleako pe taha ma'u mafai ke ne fakapapau'i 'a e fakatokanga 'i ha'ane telefoni mo e matu'a.

(d) Ko ha leka ako 'oku ne fakamavahe'i mei ha fakatamaki 'e ngofua ke foki ki he ako 'i he vave taha hili hono solova 'a e fakatamaki.

(e) Ko e fakamavahe'i 'o ha fakatamaki he'ikai ke to e 'ova ia 'i he 'aho ako 'e hongofulu, tukukehe kapau kuo faka'ata 'e he taki 'elia komipelekasio hili hono fai ha tangi. [Eff 9/1/82; am and ren §8-19-6, 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §302A-1112)

§8-19-7.1 Fakatotolo. (a) Hili pe hono fakahoko 'o ha fakamavahe'i mei ha fakatamaki pe koe fe pe taimi 'oku pehe 'e he puleako pe taha ma'u mafai 'oku 'iai e tui kuo kau 'a e ki'i leka ako ki ha 'ekitiviti 'oku malava ke 'oange 'a e tautea sasipeni, 'e fai 'e he puleako pe ko e taha ma'u mafai ha fakatotolo fakaloloto. Ngaahi launga ki he laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), houtamaki pea/pe fakafepaki 'oku nau 'i he malumalu 'o e ngaahi lao ki he launga mo e fakatotolo 'i he kongā 8-19-30.

(b) 'I he taimi 'oku fai ai ha fakatotolo, kuopau ke fetu'utaki 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ki he matu'a 'i he vave taha fekau'aki mo e fakatotolo 'oku fakahoko 'ehe 'apiako. Hili hono toutou feinga 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ke fetu'utaki ki he matu'a, 'o 'ikai lava, 'e malava ke kamata pea mo fakakakato 'e he 'apiako 'a e fakatotolo. 'E fakakakato 'a e fakatotolo 'i he vave taha. Kapau 'e fili 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ke kamata'i 'a e ngaue ki hono hilifaki 'o e tautea mamafa tukukehe 'a e fakamavahe'i mei ha fakatamaki, 'e fiema'u 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'i he hili hono kakato 'o e fakatotolo, kene fa'u ha tohi lipooti fekau'aki mo ha fakamatala nounou ki he fakamo'oni 'o e kau sio tonu na'e 'initaviu, pea mo e ngaahi fakamo'oni kehe, pea mo e ngaahi 'uhinga 'o e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ki hono kamata'i 'o e ngaue ki he hilifaki 'o e tautea.

(c) 'E 'ave 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'a e fakatokanga ki he matu'a fekau'aki mo e ngaahi me'a ne nau ma'u mei he leka ako. Kapau 'e faka'ikai'i 'e he leka ako pe ko e matu'a 'a e ngaahi tukuaki'i, 'e faka'ilonga 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ki he leka pe ko e matu'a 'a e ngaahi fakamo'oni 'oku ne poupou'i 'a e ngaahi me'a ne ma'u 'e he ofisiale 'a e ako. 'E 'oange leva ha faingamalie 'a e leka ako pe ko e matu'a kena fai ha fakamatala ki he me'a ne hoko mei he sio 'a e leka ako. [Eff and comp 9/10/09; am and comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §302A-1112)

§8-19-8 Sasipeni. (a) Fe pe ha taimi 'oku pehe 'e he puleako pe taha ma'u mafai 'oku 'iai e tui kuo kau 'a e ki'i leka ako ki ha 'ekitiviti 'oku malava ke 'oange 'a e tautea sasipeni, 'e fai 'e he puleako pe ko e taha ma'u mafai ha fakatotolo fekau'aki mo e me'a ne hoko. Hili hono kakato 'a e fakatotolo pea ola, 'e malava ke sasipeni 'a e leka ako 'okapau 'oku sio 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ko e ngaahi ola 'oku fe'unga moia. 'E fai 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'a hono tala ki he matu'a 'i he tohi 'a e ngaahi me'a ne nau ma'u pea mo e ngaahi tautea 'e hilifaki.

(b) Kapau 'e faka'ikai'i 'e he leka ako pe ko e matu'a 'a e ngaahi tukuaki'i, 'e faka'ilonga 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ki he leka pe ko e matu'a 'a e ngaahi fakamo'oni 'oku ne poupou'i 'a e ngaahi me'a ne ma'u 'e he ofisiale 'a e ako. 'E 'oange leva ha faingamalie 'a e leka ako pe ko e matu'a, pe loua pe naua kena fai ha fakamatala ki he me'a ne hoko mei he sio 'a e leka ako. Kaikehe, 'i he taimi 'oku 'ikai malava 'e he leka ako 'o 'ilo ki he mamafa 'o e ngaahi tu'uaki, ko e natula 'o e fakahoko ngaue, pea mo e nunu'a 'o e me'a ni, pe 'oku 'i ha ta'u, maama pe a'usia ke ne fakafaingata'a'iai 'a e talanoa, 'e fai 'a e kole mei he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ki he matu'a ke ne 'iai ke kau ki he feptalanoa.

(c) Kapau ko e ngaahi 'aho fakakatoa 'i he teemi 'e taha ki he sasipeni 'oku laka he 'aho ako 'e hongofulu, ko e ngaahi founa ngaue kuo fakaha atu 'i he vahe koeni 'e ngaue'aki tukukehe ka faka'ilonga mai mei he lao.

(d) 'E fai ha lea fakatokanga kihe matu'a 'o ka fai ha fa'ahinga sasipeni pe neongo pe koeha 'ene loloa. 'E fakahoko ha fakatokanga ki mu'a pea fai e sasipeni 'o fai he telefoni, 'o ka lava, pea 'e 'ave hangatonu 'a e fakatokanga 'oku hiki pe meili'i ki he matu'a hili hono kakato 'a e fakatotolo. Ko e fakatokanga sasipeni 'e fakakau kiai 'a e ngaahi me'a 'oku tohi ni:

- (1) Ngaahi tu'uaki 'o e ngaahi me'a na'e fai 'e he leka ako 'o ne fa'u ai 'a e makatu'unga 'o e sasipeni;
- (2) Ko e ngaahi tu'uaki koeni na'e lava ke fakamo'oni'i;
- (3) Ko e fakamatala ki he ngaue na'e fai ki hono tautea'i; pea
- (4) Ko e fakamatala ki he 'aho, taimi mo e feitu'u 'o e konifelenisi kuo tuku mai 'e he 'etimini 'o e ako ke feitalaki ai mo e ongo matu'a.

Ko e la'itatau 'o e fakatokanga 'e meili ki he taki 'o e 'elia komipelekasio. Tanaki pe ki he fakatokanga 'oku fiema'u 'e he konga ko'eni, 'e feinga 'a e puleako kene fakapapau'i kuo 'ave 'a e fakatokanga ki he ongo matu'a 'i ha'ane fai ha fetu'utaki telefoni. [Eff 9/1/82; am and ren §8-19-7, 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; am and comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp **NOV 17 2019**] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §302A-1112)

§8-19-9 Founa ngaue ki he ngaahi sasipeni 'oku fakalaka he 'aho 'e hongofulu, fehikitaki fakatautea, pea mo e tuli mei he ako. (a) Kapau, tu'unga mei he fakatotolo, 'oku tui 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai kuo kau 'a e leka ako ki ha 'ekitiviti 'oku ne maumau'i 'a e ngaahi lao 'i he vahe koeni, pea 'oku fale'i 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ke hilifaki ha tautea mamafa tukukehe mei he fakamavahe'i mei ha fakatamaki kuo 'soi fai, 'e fakahoko 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ki he pule 'elia komipelekasio ke kamata 'a e ngaahi ouau ki hono hilifaki ha tautea 'i he vave taha 'aki 'ene ma'u ha ngofua fakalea mei he pule 'elia komipelekasio.

(b) Hili hono ma'u ha ngofua fakalea mei he pule 'elia komipelekasio, 'e feinga 'a e puleako pe ko e taha ma'u mafai ke ne fetu'utaki ki he matu'a fekau'aki mo e:

- (1) Me'a ne hoko 'oku mamafa hono tautea,
- (2) Faingamalie ki he tangi, pea
- (3) 'E fakahoko 'a e ngaue ki hono hilifaki 'o e tautea 'i he vave taha.

(c) 'I he loto 'o e 'aho ako 'e tolu mei hono 'omi ha ngofua fakalea mei he pule 'elia komipelekasio, 'e fai 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ha tohi fakatokanga ki he tautea mamafa pea mo e tohi ki he tangi ki he matu'a. Ko e fakamo'oni fakafou mai he fekisi pe ko ha ngofua faka'elekitolonika mei he pule 'elia komipelekasio 'i he foomu ki he faihia tautea mamafa 'oku 'osi fe'unga. Ko e tohi fakatokanga ki he tautea mamafa 'e fakakau kiai 'a e ngaahi me'a ni:

- (1) Ngaahi tu'uaki ki he ngaahi tefito'i me'a ne fai 'e he leka ako 'aia na'e makatu'unga ai 'a hono fai 'a e tautea mamafa;
- (2) Ko e ngaahi tu'uaki koeni na'e lava ke fakamo'oni'i;

- (3) Ko e fakamatala ki he ngaue na'e fai ki hono tautea'i; pea
- (4) Ko e fakalea 'oku 'iai 'a e totonu 'o e matu'a ke tangi ki he pule 'elia komipelekasio 'aia 'e fiema'u ai ke fakaha 'e he matu'a ha ngaahi fakamo'oni, ui mo 'ekea 'a e kau siopau, pea mo hono fakafongai 'i 'e ha mataotao fakalao pea 'i he a'u ki hono 'omi 'e he matu'a ha tohi fakatokanga ki he fakafongai fakalao 'aho 'e hongofulu kimu'a pea fai 'a e tangi.
- (5) Kapau 'e fiema'u 'e he leka ako pe matu'a ke faile ha tangi, kuopau ke fakahu 'a e tohi tangi pea 'ave ki he pule 'elia komipelekasio kimu'a he tapuni 'a e ngaue 'i he 'aho ako hono fitu mei he 'aho na'e fai ai 'a e fakatokanga ki he tautea mamafa. 'E ngofua ke ma'u ako 'a e leka ako 'o tatali ai ki he tangi tukukehe kapau 'oku pehe 'e he puleako tene toe fakatupu ha fakatamaki kiate ia pe koe kakai kehe pe ki he totonu 'o e fanauako kehe ke nau ma'u ha 'ataki ako 'oku 'ata mei he moveuveu. Kaikhe, he'ikai ngofua ke kau 'a e leka ako ki ha ngaahi 'ekitiviti makehe, kau ai kae 'ikai fakangatangata ki he sipoti, tulipi, pe ngaahi kalapu.
- (d) Hili hono ma'u 'a e tohi kole ki he tangi, 'e fai 'e he pule 'elia komipelekasio, 'i loto he 'aho ako 'e hongofulu, ha fokotu'u taimi ki he tangi pea tene fakaha ki he ongomatu'a 'a e 'aho, taimi mo e feitu'u. Tohi fakatokanga ki he tangi 'e meili ki he matu'a pea mo e puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'i he 'aho 'e tahananima kimu'a pea fai e tangi. Ko e tangi 'e fakalele ia 'e he pule 'elia komipelekasio p ko ha tokotaha mei he potungaue 'oku 'ikai ke 'iai ha'ane pikinga, pe ko ha taha ma'u mafai 'oku 'ikai 'iai ha'ane pikinga, 'a ia 'e malava ko ha ofisiale 'o e potungaue, kuo fili 'e he pule 'elia komipelekasio. Ko e tangi 'e fakahoko 'o hange ko'eni:
- (1) Ko e tangi kuopau ke tapui tukukehe 'e fiema'u 'e he leka ako pe matu'a ke faka'ata ki he kakai kotoa;
- (2) 'Oku 'iai 'a e totonu 'o e matu'a mo e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ke ne fakaha ha fakamo'oni, fehu'ia 'a e kau sio tonu, pea fakahu 'a e ngaahi fuakava ke fakafepaki;
- (3) Ongomatu'a pea mo e puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'e malava ke fakafongai 'e ha mataotao fakalao;
- (4) He'ikai ke fiema'u 'e he pule 'elia komipelekasio pe ko ha taha ma'u mafai mei he potungaue 'oku 'ikai ke 'iai hane pikinga ke ne muimui ki e ngaahi lao ki he fakamo'oni;
- (5) 'E fua ta'e filifilimanako 'e he pule 'elia komipelekasio pe ko ha taha ma'u mafai mei he potungaue 'oku 'ikai ke 'iai hane pikinga 'a e ngaahi fakamo'oni kuo fakaha'i;
- (6) 'E ngofua ki he ongomatu'a, 'i he 'ena fakamole pe, ke na hiki pe ma'u 'a e la'itatau 'o e hiki tepi 'a e potungaue, pe ko e tohi hiki 'o e hiki tepi 'a e potungaue fekau'aki mo e ngaue 'okapau 'e fiema'u ki he ngaahi 'uhinga ke toe vakai kiai 'e ha fakamaau'anga. 'E fai hono hiki tepi 'o e ouau 'e he pule 'elia komipelekasio pe ko ha taha ma'u mafai mei he potungaue 'oku 'ikai ke 'iai hane pikinga;

(7) Kuopau ke 'aofangatuku 'a e pule 'elia komipelekasio 'o 'ikai tuai ange 'i he 'aho ako 'e fitu mei hono tapuni 'o e tangi 'o fakafou i he tohi 'o fakamatala mahino ai 'a e ngaahi ngaue ke fakahoko pea moe 'uhinga ki hono fai. Ko e tohi tu'utu'uni 'e meili pe 'ave hangatonu ki he ongomatu'a, ki he loea 'o e leka ako, pea mo e la'itatau ki he 'apiako. Kapau 'e kei tauhi aipe 'a e tautea na'e hilifaki, 'e fakamahino mai 'e he pule 'elia komipelekasio 'a e katoa 'o e ngaahi 'aho 'e sasipeni ai pea 'i he loto sasipeni 'a e 'aho kamata mo e 'aho 'e ngata ai mo fakakau kiai 'a e ngaahi 'aho sasipeni kuo 'osi to'o 'e he leka ako.

(e) 'E malava ke to e tangi 'a e matu'a fekau'aki mo e 'aofangatuku 'o e pule 'elia komipelekasio 'i ha'anau 'omi ha tohi fakatokanga ki he'enau tangi pea mo ha fakalea totonu pe te nau fie 'alu ki he pule 'o e ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti 'o tuhu'i mai 'a e ngaahi 'isiu pea mo 'enau tui fakataha mo e ngaahi tohi 'oku poupou'i pea mo e fakamo'oni ko e tokotaha 'oku ne fai 'a e tangi. Ko e tohi tangi 'e 'ave ki he pule 'o e ako pe ko e taha ma'u mafai 'i he levolo 'o e siteiti 'i loto he 'aho ako 'e fitu mei he 'aho na'e fai ai 'a e tohi 'aofangatuku 'o e pule 'elia komipelekasio. Kapau na'e 'ikai fai ha likuesi hangatonu ki ha hopo, 'e fai 'e he pule potungaue ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti ha tu'utu'uni 'o tu'unga 'i he fakakatoa 'o e ngaahi lekooti mei he ouau na'e fakahoko 'e he pule 'elia komipelekasio pea mo e matu'a na'a ne fakahu 'a e tangi. Ko e pule potungaue ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti tene lava 'o tuku mai ha tohi 'aofangatuku faka'osi. 'E ngofua ke ma'u ako 'a e leka ako 'o tatali ai ki he tangi tukukehe kapau 'oku pehe 'e he pule 'elia komipelekasio tene toe fakatupu ha fakatamaki kiate ia pe koe kakai kehe pe ki he totonu 'o e fanauako kehe ke nau ma'u ha 'ataki ako 'oku 'ata mei he moveuveu. 'I he taimi 'e tuli ai 'a e leka ako mei he 'apiako 'o tatali kihe tangi, 'e fai 'e he pule potungaue ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti ha tu'utu'uni 'i loto he 'aho 'e uataha mei he 'aho na'e ma'u ai 'a e tohi tangi.

(f) Hili hono ma'u 'o e tohi tangi, mei he matu'a pe ko e fakafounga fakalao 'o e matu'a, ko e tohi tu'utu'uni 'o e pule 'elia komipelekasio pea mo e ngaahi tohi mo e ngaahi hiki tepi kotoa mei he ouau kuo fakaha 'i he konga 'o e kupu (d) 'o e kupu koeni kuopau ke 'ave ia ki he pule potungaue ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti 'i loto he 'aho 'e hongofulu. Ko e pule potungaue ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti tene siofi 'a e ngaahi fakamo'oni pea ne fai ai ha tu'utu'uni makatu'unga 'i he hilifaki tautea 'I loto he 'aho 'e taha-fa. Ko e tu'utu'uni 'e 'ave hangatonu pe meili ki he matu'a pe ko e loea 'oku ha he lekooti. Tanaki kiai, 'e fakamatala ki he matu'a 'a 'ene totonu ke fakahu ha tohi fekau'aki mo e tu'utu'uni pea mo fakaha ha fo'i poini ki he pule potungaue ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti. 'I he tu'unga 'oku hanga 'e he ongomatu'a 'o faile ha ngaahi tohi fekau'aki mo e loloa 'o e taii ki he tuli makatu'unga 'i he me'afana pe liliu makatu'unga 'i he tu'utu'uni 'o e taha ma'u mafai, ko e tohi ki hono faka'ata e fanongo kiai 'a e pule potungaue ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti. Ngaahi tohi faka'ata pea mo e likuesi ki hono fakaha 'o ha poini ki he pule potungaue ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti kuopau ke 'omi ia kimu'a he 'aho 'e nima mei he 'aho 'o e tu'utu'uni 'a e pule potungaue ako, taha ma'u mafai pe ko ha taha ma'u

mafai mei he levolo 'o e siteiti. 'E malava ke fakahu 'e ha matu'a ha tohi faka'ata pea 'ikai ke nau ngaue'aki 'enua totonu ke fakaha ha poini; kaikehe, he'ikai ke 'iai ha totonu ke fakaha ha'o poini kae 'oleva kuo fakahu ho'o tohi faka'ata. Kapau kuo hanga 'e ha matu'a 'o fakahu kei taimi 'a e tohi faka'ata mo e likuesi ki hono fakaha 'o ha poini, 'e hanga leva e he pule potungaue ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti 'i loto he 'aho ako 'e ua mei hono ma'u 'a e likuesi ki hono fakaha 'o e poini, fakaha ki he matu'a 'a e 'aho, taimi mo e feitu'u totonu ke fai ai ho nau fakaha. Ko e 'aho ki hono fakaha'i 'o e poini he'ikai 'ova ia 'i he 'aho 'e nima pea 'ikai 'ova he 'aho 'e taha-fa mei he 'aho ne fai ai 'a e fakatokanga ki he matu'a fekau'aki mo e 'aho, taimi, pea mo e feitu'u ke fai ai honau fakaha'i 'o e poini. 'E meili'i 'e he pule potungaue ako pe ko ha taha ma'u mafai mei he levolo 'o e siteiti ha tohi tu'utu'uni ki he matu'a pe ko e loea "oku lekooti 'i loto he 'aho 'e taha-fa mei he 'aho na'e fai ai 'ae fakaha'i 'oe ngaahi poini pe 'i he keisi kuo hanga ai 'e he matu'a 'o 'ikai ngaue'aki 'ena totonu ke fakaha'i ha poini, 'i loto he 'aho 'e taha-fa mei hono ma'u 'o e tohi faka'ata. [Eff 9/1/82; am and ren §8-19-8, 5/23/86; am and comp 7/19/93; am and comp 5/19/97; am and comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; am and comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A- 1112) (Imp: HRS §302A-1112)

§8-19-10 Loloa 'o e ngaue ki he tautea. (a) Kapau he'ikai lava 'o fakahoko 'a e tautea makatu'unga mei he tangi, 'e malava ke toki fakahoko 'a e ngaue ki he tautea 'i he ta'u fakaako hoko pea 'i he fa'ahinga ako pe 'a e pule'anga pea 'ikai fakakau ai 'a e ako he fa'ahi ta'u mafana.

(b) Kapau ko e ngaue, 'aia na'e iku ai ki he ngaue tautea, na'e fai 'i he loto 'o e 'aho 'e uanoa mei he 'aho faka'osi 'o e ta'u fakaako ki he fanauako 'e malava ke toki fai 'a e ngaue tautea 'i he ta'u fakaako hoko mai pea 'i ha fa'ahinga 'apiako pule'anga pe kae 'ikai fakakau 'a e ako he fa'ahi ta'u mafana.

(c) Ko e konga koeni he'ikai ngaue'aki ki he ngaahi maumau lao fakatupunga 'e he me'afana. Ngaue tautea ki he maumau lao fekau'aki mo e me'afana 'oku pau pea he'ikai ke si'i hifo 'i he ta'u 'e taha.

(d) Tukukehe mei he ngaahi me'a kuo fakaha atu 'i he ngaahi konga (a) mo (b), he'ikai ke 'iai ha ngaue tautea 'e hokoatu 'o 'ova he ta'u fakaako na'e fai ai 'a e maumau lao. [Eff 9/1/82; ren §8-19-9, 5/23/86; comp 7/19/93; am and comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §§302A-1112, 302A-1134)

§8-19-11 Ngaahi 'ekitiviti fakaako makehe pea mo e ngaahi tokoni he taimi 'oku maumau'i ai 'ehe fanauako 'a e vahe koeni. (a) 'E fakapapau'i 'e he pule 'elia komipelekasio 'oku 'iai ha ngaahi 'ekitiviti fakaako makehe pe koe longomo'ui 'a e kau mai 'o e ngaahi kautaha fakatautaha pe pule'anga 'oku fe'unga ma'ae fanauako kotoa ne fakamavahe'i mei ha fakatamaki 'o loloa ange he 'aho ako 'e hongofulu pe ko e sasipeni 'o loloa ange 'i he 'aho ako 'e hongofulu.

(b) Ki he fanauako kotoa na'e sasipeni 'i he 'aho ako 'e taha ki he hongofulu, 'e siofi 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ha ngaahi 'ekitiviti fakaako makehe 'o makatu'unga 'i he fiema'u 'a e leka ako.

(c) Ko e lao 'etimini 'o Hawaii ki he fanau 'oku 'iai honau mahaki tauhi 'e ngaue'aki ki he fanau kotoa 'oku kau kiai 'i he vahe koeni. [Eff 9/12/82; am and ren §8-19-10, 5/23/86; comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp NOV 17 2019] (Auth: §302A-1112) (Imp: HRS §§302A-1112, 302A-1128)

KONGA 'O E VAHE 3

MAUMAULAO 'O E LEKA AKO PEA MO E TAUTEA LOLOTONGA 'A E AKO HE FA'AHU TA'U MAFANA

§8-19-12 Founa tautea; mafai 'E hilifaki 'e he talekita 'o e ako pe taha ma'u mafai he fa'ahi ta'u mafana ha ngaue tautea ki ha fa'ahinga leka ako pe 'oku to'o kalasi he ako fa'ahi ta'u mafana. [Eff 5/23/86; comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS 302A-1112)

§8-19-13 To'onga tapui 'a e fanauako; ngaahi maumau lao he kalasi
(a) Ko e ngaahi to'onga oku tapu 'oku ngaue'aki ki he fanauako kotoa 'i he ako fa'ahi ta'u mafana lolotonga 'e ngaahi houa ako koia, 'i he kemipasi, pe ko e ngaahi fale kehe 'a e potungaue, 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga 'o ha 'ekitiviti pe katoanga 'oku siponisoa 'e he potungaue 'i he loto 'apiako pe 'i tu'a.

(1) Faihia Kalasi A:

- (A) Fakalavea;
- (B) Houtamaki (ki he fanauako he levolo 9-12);
- (C) Kaiha'a;
- (D) Houtamaki he 'initaneti (ki he fanauako he levolo 9-12);
- (E) Ma'u mo e pe ngaue'aki 'o e me'angaue fakatu'utamaki pe ko e faito'o;
- (F) Mau mo e pe ngaue'aki 'o e me'atau fakatu'utamaki;
- (G) Mau mo e, pe ngaue'aki 'o e, pe fefakatau'aki 'o e me'anague ki he faito'o konatapu;
- (H) Fakamanamana;
- (I) Fuhu;
- (J) Me'atau; ma'u mo e pe ngaue'aki 'o e;
- (K) Pa'usi'i (ki he fanauako he levolo 9-12);
- (L) Fakapoongi;
- (M) Faito'o konatapu; ma'u mo e, ngaue'aki, pe ko hono fefakatau'aki 'o e;
- (N) Ngaahi kavamalohi tapu; ma'u mo e, ngaue'aki, pe ko hono fefakatau'aki 'o e;

- (O) Maumau'i 'o e 'api pe ko hono ta valivali;
- (P) Kaiha'a fakamalohi;
- (Q) Tohotoho;
- (R) Pa'usi'i 'o e fanau iiki;
- (S) Alakovi (ki he fanauako he levolo 5-12);
- (T) Fakasiosio; pe
- (U) Fakamanamana fakatau toitoi.

(2) Ngaahi hia Kalasi B:

- (A) Houtamaki (ki he fanauako he levolo K-8);
- (B) Houtamaki he 'initaneti (ki he fanauako he levolo K-8);
- (C) Lau lanu;
- (D) To'onga ta'etaau;
- (E) Fafangu hala;
- (F) Fakamo'oni loi;
- (G) Pele pa'anga;
- (H) Pa'usi'i (ki he fanauako 'i he levolo K-8);
- (I) Fai e ngaue kovi ke kau 'i ha kulupu;
- (J) Ngaue hala'aki pe fehu'ia, pe loua pe 'o e ngaahi naunau pe me'angaue faka-initaneti, pe loua;
- (K) Fakafepaki;
- (L) Alakovi (ki he fanauako 'i he levolo K-4);
- (M) Kaiha'a; pe
- (N) Hala loto 'api.

(3) Faihia Kalasi C:

- (A) Lea kovi;
- (B) Hola he kalasi;
- (C) Fakataau;
- (D) Peni leisa/me'atuhu; ko hono ma'u moia pe hono ngaue'aki;
- (E) Mavahe mei he kemipasi ta'e'iai ha ngofua;
- (F) Ifi pe ngaue'aki 'o e tapaka; pe
- (G) Li'aki ako.

(4) Faihia Kalasi D:

- (A) Ngaahi me'a 'oku tapu; ma'u moia pe ko hono ngaue'aki;
- (B) Ngaahi to'onga palopalema iiki; pe
- (C) Ngaahi lao kehe 'a e ako.

(b) Ngaahi faihia Kalasi C mo D: Ko e leka ako 'i he ako he fa'ahi ta'u mafana 'oku ne maumau'i 'a e lao 'e ua mei he kalasi C pe D 'aia 'oku ha atu 'i he konga 8-19-6 'i he lolotonga 'a e ako he fa'ahi ta'u mafana tene ma'u ha fakatokanga ki he faihia 'uluaki pea 'e lava ke tukuanga mei he ako he fa'ahi ta'u mafana ki he hia hono ua.

(c) Ko e leka ako 'oku ne maumau'i 'a e lao 'i he kalasi A pe B 'e tuli mei he ako he fa'ahi ta'u mafana. Ko e talekita 'o e ako he fa'ahi ta'u mafana pe taha ma'u mafai tene fetu'utaki mo feitulaki mo e leka ako pea mo'ene matu'a kimu'a pea tuli mei he ako he fa'ahi ta'u mafana. 'E faile 'e he talekita 'o e ako he fa'ahi

ta'u mafana ha lipooti ki he pule 'elia komipelekasio pea tene 'ave ha la'itatau ki he ongomatu'a.

(d) 'E malava 'e he talekita 'o e ako he fa'ahi ta'u mafana pe ko ha taha ma'u mafai, 'i he taimi fakatu'utamaki, 'o fakamavahe'i mei ha fakatamaki 'o ha leka ako 'i he vave taha hili hono ma'u e fakamo'oni koe to'onga 'o e leka ako 'oku ne fakatupu ha tu'unga fakatu'utamaki kiate ia pea mo e kakai kehe pe 'oku fu'u fakamoveuveu pea ko hono fakamavahe'i he vave taha 'e kaunga lelei ki hono tauhi 'a e malu mo e totonu 'o e fanauako kehe ke nau ma'u ha 'ataakai ako 'oku tau'ataina mei he ta'ofi. 'E fakaha ange mo feitulaki 'a e talekita 'o e ako he fa'ahi ta'u mafana pe ko e taha ma'u mafai pea mo e leka ako mo 'ene ongomatu'a kimu'a pea toe fakahu 'a e leka ako ki he ako he fa'ahi ta'u mafana. He'ikai ke fakahu ha leka ako kae 'oleva kuo fai ha fakataha. 'E faile 'e he talekita 'o e ako he fa'ahi ta'u mafana pe ko e taha ma'u mafai ha lipooti ki he pule 'elia komipelekasio pea tene 'ave ha la'itatau ki he ongomatu'a. [Eff 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; am and comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §302A-1112)

KONGA 'O E VAHE 4

NGAAHI FEKUMI MO FA'AO HE 'APIAKO

§8-19-14 Lao ki hono fakaava mo vakai'i 'o e ngaahi loka 'a e fanauako. Ko e ngaahi loka 'a e 'apiako 'oku 'ave ma'ae fanauako 'i he kemipasi 'oku malava ke fakaava mo vakai'i (pea mo e fakananamu 'e he kuli) 'e ha ofisiale mei he 'apiako 'i ha fa'ahinga taimi pe pe 'oku 'iai ha 'uhinga pe 'ikai, tukukehe ko e ngaahi fekumi 'oku 'ikai makatu'unga ia 'i he matakali, lanu 'o e kili, tupu'anga, tukufakaholo, me'a fakafanau, tu'unga 'o e tangata pe fefine mo'ene fakahaa'i, tui lotu, mahaki, pe ko'ene manako ki he tangata pe fefine. Konga 8-19-15 he'ikai kau ki hono fakaava mo vakai'i (moe fakananamu 'e he kuli) 'a e loka 'o ha leka ako. 'Ikai ke kau 'a e ngaahi fakataputapai 'i he konga 8-19-15 ki he 8-19-18 pe fekau'aki moe ngaahi fekumi fakalukufua 'i he 'apiako moe ngaahi fa'ao 'e mio'i ke ne fa'u ha fakakaukau ki he fakapulipuli 'o e ngaahi loka 'ae fanauako. 'Oku totonu ke mea'i 'e he fanauako ko e ngaahi loka koeni 'oku malava ke fakaava pea vakai'i (pea fakananamu 'e he kuli) 'i ha fa'ahinga taimi pe pe 'oku 'iai ha 'uhinga pe 'ikai. [Eff 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3; HRS §§302A-1101, 302A-1112)]

§8-19-15 Lao ki he ngaahi fekumi mo fa'ao fakalukufua 'i he 'apiako. Tukukehe 'a e konga 8-19-14 fekau'aki mo e loka 'o e fanauako, 'oku 'iai 'a e fakapulipuli fe'unga 'oe fanauako 'i he'enau kita 'i loto 'apiako, pe 'i he ngaahi fale kehe 'a e potungaue, 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga hono fakahoko 'o ha 'ekitiviti 'oku siponisoa 'e he potungaue 'i he 'apiako pe 'i tu'a. 'Oku 'iai 'a e fiema'u vivili 'o e 'apiako ke ne tauhi 'a e maau pea mo ha 'ataakai 'e malava ke fai ai 'a e ako. 'I hono fakafonu 'o e fiema'u koeni, 'e fai 'e he kau 'ofisiale 'a e ako ha

ngaahi fekumi mo fa'ao mei he taimi ki he taimi 'i he loto kemipasi, pe 'i he ngaahi fale kehe 'a e potungaue, 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga hono fakahoko 'o ha 'ekitiviti 'oku siponisoa 'e he potungaue 'i he 'apiako pe 'i tu'a. Ko e lao angamaheni, tukukehe 'a ena 'oku 'asi he kongā 8-19-14 fekau'aki mo e loka 'a e fanauako, ko e ngaahi fekumi mo e fa'ao 'oku faka'ataa kapau 'oku 'iai e ngaahi mo'oni fe'unga ke mahalo'i, tu'unga 'i he ngaahi tui ko e fekumi 'e faka'asi ai ha ngaahi fakamo'oni kuo hanga 'e he leka ako 'o maumau'i 'a e lao pe ko e ngaahi to'onga 'oku tapu 'aia 'oku 'asi 'i he vahe koeni. Ko e ngaahi fekumi mo fa'ao 'oku fakahoko 'e he kau 'ofisiale 'a e ako kuopau ke ne muimui ki he ngaahi lao 'oku ha atu 'i kongā 'o e vahe koeni. [Eff 5/23/86; comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; am and comp **NOV 17 2019**] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3; HRS §§302A-1101, 302A-1112)]

§8-19-16 Mafai. Tukukehe 'a ena 'oku 'asi he kongā 8-19-14 fekau'aki mo e loka 'a e fanauako, 'e fekumi 'a e tofi'a 'okapau 'oku 'iai e ngaahi mo'oni fe'unga ke mahalo'i, tu'unga 'i he ngaahi tui ko e fekumi 'e faka'asi ai ha ngaahi fakamo'oni kuo hanga 'e he leka ako, pe ko ha fanauako, pe ko e kakai kehe 'i he loto kemipasi, pe ko e ngaahi fale kehe 'a e potungaue, pe 'i he me'alele 'o e potungaue, pe lolotonga 'a hono fakahoko 'o ha 'ekitiviti 'oku siponisoa 'e he potungaue 'i he loto 'apiako pe 'i tu'a 'o maumau'i 'a e lao pe ko e ngaahi to'onga 'oku tapu 'aia 'oku 'asi 'i he vahe koeni. Ko ha ofisiale 'a e ako 'oku ne fai ha fekumi kuopau ke na tokoua ke hoko ko e fakamo'oni, tukukehe kapau ko ha fakatu'utamaki 'oku ne fiema'u 'a e vave 'o e ngaue ke ne malava 'o malu'i 'a e mo'ui lelei mo e malu, pe loua 'o ha fa'ahinga taha pe. [Eff 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; am and comp **NOV 17 2019**] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3; HRS §§302A-1101, 302A-1112)

§8-19-17 Ngaahi tukunga 'e fiema'u ke fakahoko ai 'a e fekumi mo fa'ao 'a e 'apiako. (a) Tukukehe 'a e kongā 8-19-14 fekau'aki mo e fekumi mo fa'ao 'o e loka 'a e fanauako 'e fakahoko 'e he ofisiale mei he 'apiako 'okapau kuo a'usia 'a e ngaahi tukunga ko'eni:

- (1) 'I he taimi 'o e fekumi, 'oku 'iai e 'uhinga lelei ke mahalo'i 'o tu'unga 'i he ngaahi tukunga 'e 'omi 'e he fekumi ha fakamo'oni na'e maumau'i 'e he leka ako pe ko e fanauako ha ngaahi lao kuo fakatapai 'i he vahe koeni.
 - (2) Ko e founga 'oku totonu ke fai'aki 'a e fekumi 'oku fe'unga tonu mo e 'uhinga ki hono fai 'ae kumi.
 - (3) Ko e leka ako 'e fai 'a hono kumi 'ene loka 'e fai hono fetu'utaki moia ki he 'uhinga 'o hono huhua pea 'e 'oange mo ha faingamalie ke ne foaki tau'ataina mai 'a e fakamo'oni 'oku fekumi kiai 'a e 'ofisiale.
- (b) 'E talanoa 'a e 'ofisiale ki he puleako pe ko ha taha ma'u mafai fekau'aki mo e teu ke fai ha fekumi pea mo e taumu'a 'o e fekumi tukukehe kapau ko ha fakatu'utamaki pea fiema'u fakavavevave ke fai ha ngaue ke malu'i 'a e mo'ui lelei mo e malu, 'a e tokotaha pe ha tokolahi.

(c) Kapau 'oku lahi ange 'i he leka ako 'e taha 'oku mahalo'i ki he maumau lao, pea, kapau 'e malava ka e 'ikai fakatu'utamaki ki he mo'ui pe malu,'e kamata 'a e fekumi 'o e 'ofisiale pea mo e leka ako 'oku mahalo'i lahi taha 'oku ne ma'u 'a e me'a 'oku nau kumi. [Eff 5/23/86; am and comp 7/19/93; am and comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp **NOV 17 2019**] (Auth: HRS §§302A-1112, 703-309(2)) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3, HRS §§302A-1101, 302A-1112, 703-309(2))

§8-19-18 Ngaahi fekumi mo fa'ao ta'efakalao. Tukukehe 'a ena kuo ha atu 'i he konga 8-19-14 fekau'aki mo e ngaahi loka 'a e fanauako:

- (1) Ko e fekumi noa'ia 'oku tapu.
- (2) Ko e fekumi 'oku to'o ai 'a e vala 'oku tapu.
- (3) He'ikai ke ngofua ke fai 'e ha 'ofisiale 'o e ako ha fekumi 'oku fiema'u ke alasi ai 'a e sino 'o e leka ako tukukehe kapau 'oku fu'u fiema'u ki hono ta'ofi 'o ha fakalavea ki he mo'ui pe malu, pe loua 'o ha tokotaha pe ko ha tokolahi.
- (4) 'I he lolotonga 'o e fekumi, ko e ngaue'aki 'o e ta 'o ha leka ako 'oku tapu tukukehe kapau 'oku tui 'a e 'ofisiale ko e founa totonu ke ngaue'aki ki hono ta'ofi 'o ha fakalavea ki he mo'ui pe malu, 'o ha tokotaha pe ko ha tokolahi.
- (5) Ko ha fekumi ne fakahoko 'i he malumalu 'o e ngaahi lao 'i he konga 'o e vahe koeni 'e fakangatangata ki he me'a pe ngaahi me'a ne taumu'ua kiai 'a e fekumi. Kaikehe, ko ha to e me'a 'e ma'u hake lolotonga 'a e fekumi 'e malava ke fa'ao 'e he 'ofisiale ako 'okapau ko 'oku tapu 'i he lao 'oku ha atu 'i he vahe ko'eni 'a hono pukepuke 'o e me'a koia, pe ko hono ta'efa'ao 'e malava ke fakatupu ha fakalavea ki he mo'ui pe malu,'o ha tokotaha pe ko ha tokolahi 'o kau ai 'a e 'ofisiale ako 'oku ne fakahoko 'a e fekumi. [Eff 5/23/86; comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp **NOV 17 2019**] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3; HRS §§302A-1101, 302A-1112)

KONGA 'O E VAHE 5

LIPOOTI 'O E NGAahi FAIHALA

§8-19-19 Lipooti 'o e faihia kalasi A mo kalasi B lolotonga e ako. (a) Ko ha faiako, 'ofisiale, pe ko ha to e taha ngaue 'o e potungaue na'a ne sio tonu ki he faihia kalasi A pe kalasi B 'aia kuo fakaikiiki atu 'i he vahe ko'eni, pe 'oku ne ma'u ha tui fe'unga na'e fai ha hia kalasi A pe kalasi B pe 'oku teu ke fai, ki ha leka ako, faiako, 'ofisiale, ko ha toe taha ngaue 'a e potungaue, pe fekau'aki mo ha konga 'o e apiako, ke ne lipooti 'i he vave taha 'a e me'a ni ki he puleako pe ko ha taha ma'u mafai. 'Oku 'ikai ke 'iai ha me'a 'i he konga ko'eni 'e mio'i ke ne tapui pe fakafaingata'a'ia'i ha faiako, 'ofisiale, pe ko ha taha ngaue 'a e

potungaue mei hono lipooti 'o e faihia kalasi C pe kalasi D ki he puleako pe ko ha taha ma'u mafai.

(b) Hili hono ma'u 'o ha lipooti ki he faihia kalasi A pe kalasi B, 'e fakahoko 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ha fakatotolo ke fakamahino pe ko e to'onga ko'eni 'oku fiema'u ha fetu'utaki hangatonu ki he polisi pe 'e malava ke tokanga'i 'e he 'apiako 'i he ngaahi founa tautea. 'E fetu'utaki 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ki he polisi 'i he taimi 'oku ne pehe ai 'e 'iai ha fakatu'utamaki pea he'ikai ke malava 'ehe kau ngaue 'o tokanga'i 'a e to'onga.

(c) 'E lekooti 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'a e fakamatala ki he me'a ne hoko ki he sisitemu faka'elekitolonika 'a e potungaue 'i loto 'i he 'aho 'e nima mei hono lipooti 'o e faihia.

(d) 'E fakahoko 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ki he faiako na'a ne fai 'a e lipooti, pe 'ofisiale, pe ko ha to e taha ngaue pe, ki he ngaue tautea, 'okapau 'e 'iai, fakatatau ki he kalasi 'o e faihia 'i loto he 'aho ako 'e nima mei hono lipooti 'o e me'a ni 'o fakatatau ki he konga 'o e kupu (c).

[Eff 9/1/82; am and ren §8-19-11, 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; am and comp **NOV 17 2019**] (Auth: HRS §§302A-1112, 302A-1002) (Imp: HRS §§302A-1112, 302A-1002)

§8-19-20 Malu'i hili hono lipooti 'o ha faihia. Ko ha faiako, 'ofisiale, pe ko ha taha ngaue ma'a e potungaue 'i he'ene faitotonu 'oku ne lipooti 'o fakatatau ki he §8-19-19 'e malu'i pea 'e 'ikai 'ohake 'ene hinga 'o fakatatau ki he kupu 302A-1003, Hawaii Revised Statutes. [Eff 9/1/82; am and ren §8-19-12, 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp **NOV 17 2019**] (Auth: HRS §§302A-1112, 302A-1003) (Imp: HRS §302A-1112, 302A-1003)

§8-19-21 'Ikai malava ke lipooti 'a e faihia kalasi A pe kalasi B 'oku hoko lolotonga 'a e ako; nunu'a. (a) 'E fakahoko 'e he pule 'o e potungaue ako ha tohi fakatokanga ki he ngaahi 'apiako kotoa fakata'u pea mo e ngaahi 'ofisi 'oku 'ikai te nau lipooti 'a e faihia kalasi A pe kalasi B 'oku hoko 'i he loto kemipasi, pe 'i he ngaahi fale kehe 'a e potungaue, 'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga 'o ha 'ekitiviti pe katoanga 'oku siponisoa 'e he potungaue 'i he loto 'apiako pe 'i tu'a pea 'e iku ngaue tautea 'a e kau faiako, 'ofisiale, pe kau ngaue makehe 'o e potungaue 'oku nau tautonu. Ngaahi ngaue tautea 'e kau ai 'a e:

- (1) Lea'i ko e fakatokanga;
- (2) Fakatokanga fakafou he tohi;
- (3) Sasipeni ta'evahe;
- (4) Holoki e lakanga; pe
- (5) Tuli.

(b) Kau faiako, 'ofisiale, pe kau ngaue makehe 'o e potungaue 'oku 'ikai te nau lipooti 'a e ngaahi faihia 'aia 'oku fiema'u 'e he kupu 8-19-19 'e tautea'i kinautolu 'o fakatatau ki he ngaahi lao mo e founa ngaue 'o e potungaue.

(c) Ko ha fa'ahinga faiako, 'ofisiale, pe ko ha taha ngaue ma'a e potungaue pe 'oku tautea'i koe'uhi koe 'ikai ke ne lipooti 'a e faihia kalasi A pe kalasi B 'oku hoko 'i he loto kemipasi, pe 'i he ngaahi fale makehe 'a e potungaue,

'i he me'alele 'a e potungaue, pe lolotonga 'o ha 'ekitiviti pe katoanga 'oku sponisoa 'e he potungaue 'i he loto 'apiako pe 'i tu'a 'e 'iai 'ene totonu ke tangi fekau'aki mo e ngaue tautea 'aia kuo tuku mai 'e he lao 'o e siteiti pe ko e ngaahi lao mo e founa ngaue 'o e potungaue pe ko e ngaahi felotoi mo e ngaahi kulupu. [Eff 9/1/82; am and ren §8-19-13, 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; am and comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §§302A-1112, 302A-1002) (Imp: HRS §§302A-1112, 302A-1002)

KONGA 'O E VAHE 6

NGAAHI INITAVIU 'A E POLISI MO E PUKE FAKAHU

§8-19-22 Ngaahi initaviu 'a e polisi 'i loto 'apiako fekau'aki mo e ngaahi maumau'i 'o e lao a' e 'apiako. (a) 'E malava ke ha'u 'a e 'ofisa polisi ki he 'apiako ke ne faka'eke'eke ha leka ako. Hili 'ene a'u mai ki he 'apiako, 'e taki 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'a e 'ofisa polisi ki hono ma'u e ngofua ke 'initaviu ha leka ako. Kapau 'oku 'omi 'a e ngofua ke 'initaviu 'a e leka ako, 'e feinga leva 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ke ne fetu'utaki ki he ongomatu'a fekau'aki mo e 'initaviu pea mo e totonu ke na 'iai he taimi 'oku fakahoko ai 'a e 'initaviu. 'E malava ke fakahoko 'a e 'initaviu 'okapau he'ikai lava 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ke ne fetu'utaki ki he ongomatu'a pe kuo 'osi fai e fetu'utaki pea 'oku 'ikai ke fie 'iai 'a e matu'a, pe hili hono 'oange ha taimi faingamalie hili hono 'ave 'a e fakatokanga 'oku te'eki pe ke 'asi mai 'a e matu'a ki he 'apiako ke fai 'a e initaviu mo e polisi.

(b) 'E 'iai 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai lolotonga hono 'initaviu 'e he polisi tukukehe kapau 'oku 'ikai fiema'u ia 'e he 'ofisa polisi.

(c) Kapau 'oku puke ha leka ako 'o fakahu, 'e muimui'i 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'a e founa ngaue 'oku ha atu 'i he kupu 8-19-24. [Eff 9/1/82; am and ren §8- 19-14, 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3; HRS §§302A-1101, 302A-1112)

§8-19-23 Ngaahi initaviu 'a e polisi 'i loto 'apiako fekau'aki mo e ngaahi maumau'i 'o e lao kehe. (a) 'E fetu'utaki 'a e 'ofisa polisi mo e 'apiako ke nau fale'i 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ki he natula mo e tukunga 'o 'enau 'a'ahi. Hili 'ene a'u mai ki he 'apiako, 'e taki 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'a e 'ofisa polisi ki hono ma'u e ngofua ke 'initaviu ha leka ako.

(b) Kimu'a pea fai 'a e 'initaviu, 'e fetu'utaki 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ki he matu'a fekau'aki mo 'ena totonu ke na 'iai lolotonga hono fakahoko 'a e 'initaviu mo e polisi. 'E malava ke fakahoko 'a e 'initaviu hili hono 'omi ha ngofua 'oku fakalea mei he ongomatu'a. Ko e fakatokanga pea mo e ngofua 'oku fiema'u 'i he konga 'o e kupu koeni he'ikai ke muimui'i 'okapau ko e natula 'o e 'initaviu 'oku fekau'aki mo e pa'us'i'i 'o e fanauiki pe ko e ngaahi faihia kehe 'aia 'a e fai 'e he matu'a pe ko e taha 'o e memipa 'o honau 'api ha me'a pe 'oku mahalo'i te ne fai ha hia ki he leka ako.

(c) 'E tauhi 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ha tohi mo lekooti 'a e hingoa 'o e leka ako, taimi 'o e initaviu mo e polisi, pea mo e hingoa 'o e 'ofisa polisi mo 'ene fika pine pea mo e fika lipooti 'a e polisi 'okapau 'oku 'iai.

(d) 'Okapau 'e puke 'e he polisi 'a e leka ako, 'e muimui'i 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'a e founa ngaue 'oku ha atu 'i he kupu 8-19-24. [Eff 9/1/82; am and ren §8-19-15, 5/23/86; am and comp 7/19/93; am and comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3; HRS §§302A-1101, 302A-1112)

§8-19-24 Puke fakahu 'e he polisi 'i loto 'apiako. 'E taki'i 'a e polisi ki he puleako pe ko ha taha ma'u mafai. 'I he faingamalie vave taha 'e fekau 'a e leka ako ke 'alu ki he 'ofisi 'o e puleako ke fai hono puke 'e he 'ofisa polisi. Hili e a'u atu 'a e polisi ke puke 'a e leka ako, 'e feinga 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ke fetu'utaki ki he matu'a. [Eff 9/1/82; am and ren §8-19-16, 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: Hawaii Const. Art. X, §3; HRS §§302A-1101, 302A-1112)

KONGA 'O E VAHE 7

FAKAMA'A TU'UNGA MEI HE TA VALIVALI

§8-19-25 Mo'ua koe'uhi ko e ta valivali. (a) Ko e taimi 'oku ma'u ai ha leka ako na'a ne fai ha ta valivali 'o ha konga 'o e fale ako pule'anga, fale, pe mala'e, ko e fakamole ki hono fakafoki 'o e me'a ni 'e fua 'e he leka ako pe koe ongomatu'a. He'ikai ke 'iai ha mo'ua ki he ta valivali 'okapau he'ikai lava ke fakamo'oni'i na'e fai 'e he leka ako.

(b) Tukukehe mei he ngaahi lao 'o e vahe koeni, 'e malava ke 'omi 'e he pule'anga fakasiteiti ha ngaahi tautea fe'unga ke fua 'a e fakamole ki he maumau ne fai ki he tofi'a 'o e 'apiako.

(c) Kapau 'e tautea'i ha leka ako ki he ta valivali 'o fakatatau ki he vahe koeni, ko e founa ngaue ki hono hilifaki 'o e mo'ua 'e toki kamata hili hono fakakakato 'a e ngaue ki he tautea 'oku ha 'i he vahe koeni pea 'oku pehe 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai na'a ne fai 'a e fakatotolo 'oku 'iai 'a e tui na'e maumau'i 'e he leka ako 'a e ngaahi lao 'i he vahe koeni. [Eff 5/23/86; comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §§302A-1112, 302A-1153)

§8-19-26 Founa ngaue 'oku ngaue'aki ki he ta valivali. (a) Ko e taimi 'oku tui ai 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ko e leka ako na'a ne fai 'a e fo'i ngaue pango ki he ta valivali 'o ha fa'ahinga faleako pule'anga, fale pe mala'e, 'e kamata'i 'e h e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ha fakatotolo.

(b) Kapau ko e ngaue ki he ta valivali tene hoko ko ha me'a ke tautea'i ai 'a e leka ako 'o fakatatau ki he vahe koeni, 'e fakakau 'e he puleako pe ko ha

taha ma'u mafai ko e kongā 'o e fakatotolo 'i he'ene fiema'u 'e he kupu 8-19-7, 8-19-8, 8-19-9, pea mo e 8-19-10, ha ngaahi mo'oni'i me'a pea mo e tukunga 'oku ne poupu'u hono fakamo'ua'i 'o fakatatau ki he kongā 'o e vahe koeni. Ko e ngaue makehe fekau'aki mo hono fakamo'ua 'e tuku fakataimi ka e 'oleva kuo mahino 'a e tautea pea mo e fakahoko 'o e tangi.

(c) Kapau hili 'o e fakatotolo, 'oku 'iai 'a e tui 'o e puleako pe ko ha taha ma'u mafai ko e leka ako na'a ne fai 'a e ta valivali, 'e puka'i 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ha taimi ke fakataha ai mo e leka ako pea mo 'ene ongomatu'a. Ko e kau ki he fakataha 'e fakangatangata pe ki he puleako pe ko ha taha ma'u mafai, leka ako, pea mo e matu'a.

(d) Ko e tohi fakatokanga 'o e fakataha 'e 'ave kimu'a 'i he ngaahi foomu 'a e potungaue, 'aia 'e meili ki he ongomatu'a. He'ikai ke fiema'u ha leka ako pe matu'a ke fai ha totongi mo'ua 'i ha fa'ahinga taimi pe tukukehe kuo tala ki he matu'a pea kuo tuku ha faingamalie ke na lea ai. Ko e fakatokanga tene tala ki he ongomatu'a 'a e ngaahi mo'oni'i me'a pea mo e 'aho, taimi mo e feitu'u ki he fakataha. Koe fakatokanga 'e fiema'u ke meili'i 'i he 'aho 'e tahanima kimu'a pea fai 'a e fakataha. 'Oka fiema'u ke a'usia ha fetu'utaki mahino 'e fakahoko 'a e tohi tokanga 'i he lea fakafonua 'o e ongomatu'a. 'E malava ke ngaue'aki 'e he ako ha ngaahi founga fetu'utaki makehe , hange ko e telefoni, ke tanaki ki he tohi fetu'utaki 'i he vaha'a 'o e 'apiako mo e ongomatu'a.

(1) 'E tuku mai ha 'aho 'e fitu ki he ongomatu'a ke na fai ha tali ki he fakatokanga.

(2) Ko e 'aho 'o e fakataha 'oku 'asi 'i he fakatokanga 'e malava ke liliu kapau 'e fetu'utaki 'a e matu'a 'o e leka ako ki he 'apiako ke 'ai ha 'aho fakataha fo'ou. Ko e likuesi ki hono liliu 'o e aho fakataha 'e fiema'u ke fai 'i loto he 'aho 'e fitu mei hono tuku atu 'a e fakatokanga.

(3) Ko e fakataha mo ha totongi huhu'i 'e malava ke fai ai e felotoi 'i he ngaahi keisi 'oku 'ova 'a e mahu'inga 'o e maumua 'i he \$3,500. Kapau kuo fai ha femahino'aki, 'e fai leva ha tohi felotoi ki he totongi mo'ua 'i he vaha'a 'o e 'apiako mo e ongomatu'a. Ko e tohi felotoi 'e fakahoko 'okapau pe 'oku 'ikai lahi ange 'i he \$3,500 'a e maumau.

(e) Kapau he'ikai lava 'e he matu'a ke tali ki he fakatokanga 'i loto he taimi kuo tuku mai, 'e malava 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'o:

(1) Liliu 'a e 'aho 'o e fakataha kapau 'oku pehe 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ko e 'uhinga 'o e 'ikai tali ko e 'uhinga lelei pe 'oku 'i he lelei taha ma'a e ako pe koe leka ako; pe

(2) Fetu'utaki ki he matu'a 'i ha tohi ki he fakatokanga kuo 'osi 'oange ko e faingamalie ke ongona 'e na le'o 'i he fakatahamo e puleako pe ko ha taha ma'u mafai, pea koe'uhi ko e 'ikai ke tali ki he fakatokanga, 'e 'ave leva 'a e fo'i keisi ki he pule 'elia komipelekasio 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ke toe fai ha ngaue kiai.

(f) Ko e fakataha 'e fai 'i he founga koeni:

(1) Ko e paati te nau 'i he fakataha 'e kau ai 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai, leka ako, pea mo 'ene ongomatu'a. Tukukehe pe 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'o e 'apiako na'e fai ai 'a e ta

valivali, ko e leka ako, moe ongomatu'a, he'ikai ke toe 'iai ha taha kehe 'e ngofua ke kau ki he fakataha 'i ha fa'ahinga 'uhinga pe.

- (2) 'I he fakataha, 'e tuku mai 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'o e 'apiako na'e fakahoko ai 'a e ta valivali ha ngaahi ola 'o e fakatotolo pea mo e ngaahi fiem'au 'o e totongi mo'ua.
- (3) Kapau 'e loto 'a e leka ako mo'ene ongomatu'a ki he lahi 'o e pa'anga pea mo e founa ki hono totongi, 'e fa'u leva 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai, 'ae leka ako mo'ene ongomatu'a ha tohi felotoi mei he ngaahi foomu 'a e potungaue 'aia tene fakaikiiki ki he founa 'a hono totongi pea mo e taimi ke fakakakato ai, kapau 'oku si'i hifo 'ae mahu'inga 'o e maumau 'i he \$3,500. Ko e totongi fakafoki 'e malava ke 'i he fa'ahinga founa pe, kau ai 'a e totongi pa'anga mei he leka ako mo'ene matu'a. Kapau 'oku fakalaka 'a e maumau 'i he \$3,500, 'e 'ave 'a e keisi ki he pule 'elia komipelekasio 'aia tene fakahoko 'a e keisi ki he 'ateni seniale ke to e fai ha ngaue kiai.
- (4) Hili hono fakakakato 'o e totongi mo'ua, ko e lekooti mo e ngaahi tohi kotoa fekau'aki mo e fakatotolo pea mo e fakataha 'e tauhi ia 'e he 'apiako 'o a'u ki he ta'u 'e tolu. He'ikai ha fakamatala fekau'aki mo e fakatotolo, fakataha pea mo e ngaahi ngaue na'e fai 'e fakahoko ki ha taha na'e 'ikai ke kau 'i he ngaahi me'a ni.
- (5) Kapau kuo fakahoko 'a e tohi felotoi pea 'ikai ke tauhi 'e he matu'a pe ko e leka ako 'a e ngaahi teemi 'o e femahino'aki, 'e malava ke 'ave 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'a e me'a ni ki he pule 'elia komipelekasio. 'E vakai'i 'e he pule 'elia komipelekasio 'a e me'a ni pea tene fai 'a e ngaue totonu kiai, 'aia 'e malava ke kau ai 'a hono 'ave 'o e keisi ki he 'ateni seniale ke ne toe fai ha ngaue makehe kiai.
- (6) Kapau he'ikai loto 'a e leka ako mo 'ene matu'a ki he ola 'o e fakatotolona'e fai 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai, 'e fakahu 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'a e ngaahi lekooti mo e tohi fekau'aki mo e fakatotolo pea mo e fakataha, pea te ne lipooti 'a e ola mo e tukunga 'o e me'a ni ki he pule 'elia komipelekasio 'aia tene vakai'i 'a e me'a ni pea ne fai ha tu'utu'uni fe'unga 'aia 'e malava ke kau ai 'a hono 'ave 'o e me'a ni ki he 'ateni seniale ke ne fai ha ngaue makehe kiai. Kapau 'oku laka 'a e maumau 'i he \$3,500, 'e 'ave 'a e keisi ki he 'ateni seniale ke ne fai ha ngaue makehe kiai. [Eff 5/23/86; am and comp 7/19/93; comp 5/19/97; comp 2/22/01; am and comp 9/10/09; comp NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §§302A-1112, 302A-1153)

§8-19-27 FAKATA'E'AONGA'I [R 2/22/01]

§8-19-28 FAKATA'E'AONGA'I [R 2/22/01]

§8-19-29 FAKATA'E'AONGA'I [R 2/22/01]

KONGA 'O E VAHE 8

FOUNGA LAUNGA PEA MO E FAKATOTOLO KI HE LAULANU, PA'USI'I (KAU AI 'A E ALAKOVI), HOUTAMAKI PEA/PE FAKAFEPAKI

§8-19-30 Founga launga. (a) 'E fakahoko 'e he potungaue ha ngaahi sitepu fe'unga mo vave taha ke ne ta'ofi ha fa'ahinga laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), pe houtamaki 'o ha leka ako, kau ai mo kinautolu 'oku makatu'unga 'i honau kalasi malu'i 'a ee kuo fakamatala atu ki he kupu 8-19-2, ke ne ta'ofi kei taimi hono hokohoko mo fakanonga 'a e ngaahi nanunga 'o e laulanu ki he tokotaha launga pea mo e kakai kehe, 'oka fiema'u.

(b) Ngaahi launga fekau'aki mo e to'onga ta'etaau pe tupu mei he ngaahi tu'uaki 'oku 'i he malumalu 'o e vahe koeni 'e malava ke faile 'i ha fa'ahinga taimi pe 'e he:

- (1) Fanauako 'oku nau a'usia 'a e laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), houtamaki pe fakafepaki;
- (2) Fanauako ne nau sio tonu ki he laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), houtamaki, pe fakafepaki ki he leka ako 'e taha;
- (3) Matu'a, Tauhi fakalao, kau fakafofonga 'o e ako, pe ko e kakai 'oku 'iai 'enau mafai ki he 'ateni na'a nau 'ilo pe sio tonu ki he laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), houtamaki, pe fakafepaki ki he leka ako 'e taha; pe
- (4) Kau ngaue, ngaue tu'upau, pe kau ngaue 'ofa na'a nau sio tonu pe 'ilo ki he laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), houtamaki, pe fakafepaki ki he leka ako 'e taha.

(c) Ngaahi launga ki he maumau'i 'o e vahe koeni 'e malava ke fai ngaue'aki 'a e Ngaahi Lao 'Etimini ' a e Potungaue Ako 'o Hawaii Taitolo 8, Vahe 19 Foomu Launga, pea 'e malava ke faile 'a e launga 'i ha fa'ahinga taimi pe. Kakai 'oku 'ikai ke nau lava 'o ma'u atu pe 'ikai ke nau fie ngaue'aki 'a e Ngaahi Lao 'Etimini ' a e Potungaue Ako 'o Hawaii Taitolo 8, Vahe 19 Foomu Launga 'e kei lava pe ke nau fai ha launga, 'aki ha'anau tohi pe lea, mo'enau 'omi 'a e ngaahi fakamatala ko'eni:

- (1) Hingoa 'o e tokotaha 'oku tukuaki'i pe ko e fakamatala ki he fotunga 'o e tokotaha ni ke malava 'o 'ilo'i ia;
- (2) Ko e ngaahi 'aho 'oku tukuaki'i na'e fakahoko ai 'a e laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), houtamaki, pe fakafepaki;
- (3) Ko e fakatata mo'oni 'o e founga na'e hoko ai 'a e laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), houtamaki, pe fakafepaki 'oku tukuaki'i na'e hoko pea mo e tu'unga 'oku fai ai 'a e launga, 'okapau 'oku 'iai;
- (4) Ko e fakamatala ki he lavea pe fakalavea, 'okapau 'oku 'iai; pea mo e
- (5) Ngaahi fakapipiki, kapau 'oku 'iai, 'o e ngaahi fakamo'oni 'o e me'a ne hoko.

(d) Ngaahi tohi launga 'e 'ave ki ha fa'ahinga faiako pe pe koha taha ngaue tu'upau, puleako, tokoni puleako, pule 'elia komipelekasio, pe ko e Va'a 'o e Totonu 'o e Tangata. Ngaahi launga fakalea 'e fiema'u ke fai fesiofaki pe 'i he

telefoni kiha fa'ahinga faiako pe pe koha taha ngaue tu'upau, puleako, tokoni puleako, pule 'elia komipelekasio, pe ko e Va'a 'o e Totonu 'o e Tangata.

(e) Ko e puleako pe ko ha taha ma'u mafai pe ko e pule 'elia komipelekasio, 'i he'ene fai fale'i mo e Va'a 'o e Totonu 'o e Tangata, tene sivi'i 'a e launga ke ne fakamahino 'a e mo'oni 'o e ngaahi tu'uaki ki he laulanu, pa'usi'i (kau ai 'a e alakovi), houtamaki, pe fakafepaki 'e malava ke fai ha ngaue kiai. Ko e ngaahi launga 'oku 'ikai to 'i he malumalu 'o e konga 'o e vahe koeni 'e 'ave ia ki he ofisi totonu pe ko e 'etimini ke ne vakai.

(f) 'I he taimi 'oku faile ai ha launga, 'e hanga' e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'o:

(1) Kamata'i ha fakatotolo 'i he vave taha 'o fakatatau ki he kupu 8-19-31; pe

(2) Kapau 'oku taau moia, faka'ai ki he ongo paati ha faingamalie kena solova 'a e launga 'i tu'a kimu'a pea fai ha fakatotolo. Ko e founa tu'a koeni 'e ngaue'aki pe kapau 'oku loto loua 'a e ongo paati ke na kau. 'Oku 'ikai fiema'u ke fehanganagai 'a e ongo paati ki hono solova 'o e launga. Hili hono kamata'i 'o e founa tu'a koeni, 'oku 'iai 'a e totonu 'o e ongo paati loua ke na fakangata 'a e founa 'i ha fa'ahinga taimi pe, 'aia 'e iku leva ki hono kamata'i 'o e founa fakatotolo totonu.

'Oku 'ikai fe'unga 'a e solova fakatu'a 'i he ngaahi keisi 'oku:

(1) mamafa fe'unga 'a e tukuaki ke ngali 'oku tu'u fakatu'utamaki ki he tokotaha 'oku ne fai 'a e launga;

(2) ko e me'a ne hoko 'e iku ki ha hia fakapule'anga;

(3) koe me'am ne hoko 'oku kau ai 'a hono 'ave ki he polisi pe ko e Sevesi ki he Lelei 'o e Fanau;

(4) koe launga 'oku kau 'a e tukuaki ki he houtamaki 'oku fakalalahi, hokohoko pe fu'u 'ilonga pe ko e ngaahi kalasi 'o e laulanu;

(5) 'oku 'iai 'a e teu fakatotolo ki he tokotaha 'oku tukuaki'i;

(6) 'oku 'iai ha taumu'a pea mo ha ta'epalanisi 'o e mafai 'i he ongo paati; pe

(7) koe fakatotolo 'oku taau 'o fakatatau ki he tukunga.

kapau 'oku 'ikai taau 'a e solova i tu'a, pe 'oku 'ikai malava 'ehe taha 'o e ongo paati 'o felotoi ki ha solova'anga, 'e fakahoko ha fakatotolo 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'o fakatatau ki he kupu 8-19-31.

(g) 'E malava loua 'e he ongo paati 'o fai ha likuesi ki he fakatanga he vave taha ki he puleako, pe tokoni puleako, pe ki he pule 'elia komipelekasio, pe ki he Va'a 'o e Totonu 'o e Tangata. 'E malava 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'o fakahoko ha fakatanga he vave taha 'o 'ikai ke tali ki he likuesi, 'okapau 'oku ne pehe 'oku fe'unga moia. Ngaahi fakatanga fakavevave 'e vakai kiai 'a e puleako pe ko ha taha ma'u mafai, 'o fai fale'i moe Va'a 'o e Totonu 'o e Tangata, pea kapau 'oku mahino mai 'oku fiema'u 'a e fakatanga fakavavevave, 'e fakahoko 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'a e me'a ni. Ko e Va'a 'o e Totonu 'o e Tangata tene fakapapau'i 'e fakahoko 'a e ngaahi fakatanga koeni. Kapau 'ikai lava 'o fakahoko 'a e ngaahi teemi ki he fakatanga fakavavevave 'e hoko leva ia ko ha maumau lao makehe, 'aia 'e malava ke fai hano fakatotolo makehe, ngaahi ola, mo e tu'utu'uni. [Eff NOV 17 2019] Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §§302A-1101, 302A-1112; 5 U.S.C. §301, 42 U.S.C. §2000d et seq., 34 C.F.R. §100.9; 34 C.F.R. §101.11)

§8-19-31 Fakatotolo. (a) Ko e taimi 'oku fai ai ha launga, 'e fekau 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai ha tokotaha fakatotolo 'oku 'ikai ke 'iai hane pikinga 'i he levolo 'o e ako (“investigator”) ke ne fakahoko ha fakatotolo 'oku loloto mo palanisi. 'I he taimi 'oku kamata'i ai ha fakatotolo, 'e fakahoko 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai 'i he'enau loto lelei ha fetu'utaki 'i he vave taha ki he ngaahi matu'a fekau'aki mo e fakatotolo. Kapau ne 'osi fai ha feinga, 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai kae 'ikai ke na lava 'o fetu'utaki mo e matu'a, 'e kamata 'a e investigator pea ne fakakakato 'a e fakatotolo.

'E ngofua ki he tokotaha launga pea mo e tokotaha 'oku launga'i ke na 'omi ha ngaahi hingoa 'o e kau sio tonu 'oku nau tui 'e 'iai ha fakamatala fekau'aki mo e launga te nau ma'u pea 'omi mo ha ngaahi fakamo'oni 'oku nau tui 'oku felave'i mo e launga.

(b) Taimi 'oku ma'u ai 'e he investigator 'a e fakamatala fe'unga mo e ngaahi tohi, tene analaiso mo hiki 'a e ngaahi mo'oni'i me'a, sio ta'efilifilimanako ki he mo'oni 'o e ongo paati pea mo e kau sio tonu, fakataha'i kotoa 'a e ngaahi fakamo'oni, kau ai mo e fakamo'oni ki he hia pe 'ikai, pea tene fakakau kiai 'a e makehe mo e tukunga 'o e keisi takitaha. Hili hono kakato ia, 'e teu'i leva 'e he investigator ha ola 'o e mo'oni pea ne fakamahino 'a e ngaue totonu ke fakahoko ke fakangata 'a e laulanu, pa'usi'i, houtamaki, pe fakafepaki pea mo hono faka'ehi'ehi mei he'en toe hoko pea fai ha fakanonga ki he nunu'a 'o e me'a ni ki he taha fai launga pea pehe foki ki he komiuniti 'a e potungaue. 'E fakahu atu 'e he investigator 'a e ola ki he puleako pe ko ha taha ma'u mafai, 'aia tene fakamahino pe ko e ngaahi mo'oni 'oku fe'unga ke maumau'i 'a e lao ki he to'onga 'o ha leka ako 'oku ha atu 'i kupu 8-19-6(a) pe 8-19-13(a). Fa'ahinga gaue tautea pe 'e fai kuopau ke muimui ki he ngaahi lao 'oku 'i he kupu 8-19-5 ki he 8-19-13, 'okapau 'oku fiema'u, kau ai mo e totonu ki he tangi.

(c) 'I he 'aofangatuku 'o e fakatotolo, 'e fakamahino 'e he puleako pe ko ha taha ma'u mafai, 'o fai fale'i mo e Va'a 'o e Totonu 'o e Tangata, pe 'e 'iai ha ngaahi fakanonga ki he tokotaha na'e kau 'i hono fakatotolo'i. Kapau 'e mahino 'e 'omi ha ngaahi fakanonga, ko e puleako pe ko ha taha ma'u mafai tene fakahoko 'a e ngaahi me'a ni. 'E 'oange ha tohi fakatokanga ki he tokotaha fai launga fekau'aki mo ngaahi tu'uaki pe 'oku fe'unga, ki he ola 'o e fakatotolo, ki ha ngaahi fakanonga 'e foaki, pea mo ha ngaahi ngaue pe 'e fai 'e he potungaue 'oku felave'i hangatonu mo e tokotaha 'oku fai e launga. Ko e tokotaha 'oku tukuaki'i 'e 'oanga mo ha'an e tohi fakatokanga fekau'aki mo e ngaahi tu'uaki pe 'oku fe'unga nai, ki he ola 'o e fakatotolo, ki ha ngaahi fakanonga 'e foaki, pea mo ha ngaahi ngaue pe 'e fai 'e he potungaue 'oku felave'i hangatonu mo e tokotaha 'oku launga'i.

(d) 'E feinga 'e he investigator ke ne fakakakato 'a e fakatotolo 'i loto he 'aho ako 'e nima mei he 'aho na'e 'oange kiai 'a e keisi ni. Kapau 'e loloa ange 'a e fakatotolo 'i he 'aho 'e nima, 'e fakapa ange 'a e investigator ki he ongo paati loua ki he ngaahi tomui, 'omi mo e 'uhinga ki he tomui, pea mo e loloa 'o e taimi 'e fiema'u ke fakakakato ai 'a e fakatotolo. [Eff NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112) (Imp: HRS §§302A-1101, 302A-1112; 5 U.S. C. §301, 42 U.S.C. §2000d et seq., 34 C.F.R. §100.9; 34 C.F.R. §101.11)

§8-19-32 Hokoatu 'a e fakatotolo. 'E fakatotolo'i 'e he potungaue ha ngaahi tu'uaki ki hono maumau'i 'o e kongā 'o e vahe koeni tatau aipe pe 'oku 'ikai ke 'iai ha faile 'o ha launga totonu pe kapau na'e fakafoki ha launga. [Eff NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112)

§8-19-33 Tokoni ki he lea, tokoni ki he tohi, pe ko e nofo'anga fe'unga. Ko ha fa'ahinga taha pe 'oku ne fai ha launga pe kau ki ha fakatotolo 'oku ne fiema'u ha tokoni ki he lea pe tokoni ki he tohi 'e oange 'e he potungaue 'a e ngaahi tokoni koeni. Ko ha fa'ahinga taha pe 'oku 'iai 'ene mahaki tauhi pea ne fiema'u ha nofo'anga fe'unga ke ne fai ai ha launga pe kai ki ha fakatotolo 'e 'oange 'e he potungaue 'a e ngaahi tokoni koia. [Eff NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112)

§8-19-34 Tapui 'o e fakafepaki. Fakafepaki pea mo e pa'usi'i 'oku sauni 'oku tapu ki ha fa'ahinga taha pe koe'uhi na'e kau 'a e tokotaha koia 'i he 'ekitiviti 'oku malu'i. [Eff NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112)

§8-19-35 Totonu ki he fekumi tokoni makehe. 'Oku 'ikai ke 'iai ha me'a 'i he vahe koeni 'e mio'i ke ne ta'ofi pe fakangatangata 'ae totonu 'o ha taha fai launga ke ne fekumi ki ha tokoni makehe 'aia 'oku 'asi 'i he ngaahi lao 'a e pule'anga pe siteiti. 'Oku 'iai 'a e totonu 'o e tokotaha fai launga ke ne faile ha launga ki he laulanu ki he pule'anga pe ko e pule'anga faka-siteiti, kau ai mo e ngaahi potungaue 'oku nau pukepuke lao:

- (1) 'Ikai ke faile ha launga 'i he vahe koeni;
 - (2) 'I he taimi tatau 'oku faile ha launga pe lipooti ki ha me'a ne hoko 'i he malumalu 'o e vahe koeni;
 - (3) 'I ha fa'ahinga taimi pe 'oku tatali ai ki hono faile 'o ha launga pe lipooti ki ha me'a ne hoko 'i he malumalu 'o e vahe koeni; pe
 - (4) Hili hono faile ha launga pe lipooti ki ha me'a ne hoko 'i he malumalu 'o e vahe koeni kuo 'osi fai e tokanga kiai.”
- [Eff NOV 17 2019] (Auth: HRS §302A-1112)

2. Naunau, tukukehe 'a e ngaahi tohi mei he taha tonu pe ko e ngaahi tohi kehe, ke fakata'e'aonga'i 'oku 'ai ha 'a vahevahe pe kohi'i. Ko e naunau fo'ou 'oku laine'i.

3. Tanaki ki he ngaahi nouti mei he tokotaha totonu pe koe ngaahi nouti makehe ke fakaha 'a e ngaahi monomono pea mo e tatanaki 'oku 'ikai ke laine'i.

4. Ko e ngaahi monomono ki he pea mo e tatanaki 'o e vahe 8-19, Hawaii Administrative Rules, 'e fakahoko hili 'aho 'e hongofulu mei hono faile ki he 'ofisi 'o e Kovana Lafitani.

'Oku ou fakapapau'i ko e ngaahi me'ani ko e la'itatau 'o e ngaahi lao na'e fa'u 'i he fotunga Ramseyer 'o muimui ki he ngaahi fiema'u 'o e kupu 91-4.1, Hawaii Revised Statutes, 'aia na'e ohi 'i he 'aho pea faile ki he 'Ofisi 'o e Kovana Lafitani.

FAKAPAASI KE
FOKOTU'U

Tokoni 'Ateni Seniale

19 NOV-7 P4:10
LAFITANI
'OFISI 'O E KOVANA

CATHERINE PAYNE, Sea 'o
e Poate Ako

David Y. Ige
Kovana
Siteiti 'o Hawaii

'Aho: 11-07-2019

Faile

STATE OF HAWAII
DEPARTMENT OF EDUCATION

DEPARTMENT OF EDUCATION
HAWAII ADMINISTRATIVE RULES
TITLE 8, CHAPTER 19
COMPLAINT FORM

COMPLAINANT INFORMATION

Last Name		First Name		Middle Name	
Number and Street			City		State Zip
Home Phone ()			Work Phone ()		
School/Office			Complex Area		

ALLEGED VICTIM(S)

Name	Address	Phone Number
Name	Address	Phone Number

COMPLAINANT STATUS (Check Applicable Box)

Student
 Parent
 Legal Guardian
 Staff
 Other (Specify) _____

ALLEGED STUDENT OFFENDER(S) (If Known)

Name	Grade	School
Name	Grade	School
Name	Grade	School

BASIS OF COMPLAINT (Check Applicable Box)

Discrimination
 Harassment (including Sexual Harassment)
 Retaliation
 Bullying

Date(s) of Incidents / / / / / /

COMPLAINT SUMMARY (Identify: Who, What, When, and Where)

(Additional pages and attachments may be submitted with this complaint form.)

WITNESS INFORMATION (Provide Names of Witnesses)

Name	☐ Student ☐ Adult	Address/Organization	Phone
Name	☐ Student ☐ Adult	Address/Organization	Phone
Name	☐ Student ☐ Adult	Address/Organization	Phone

Statement: The information provided above is truthful and correct to the best of my knowledge. _____ Complainant's Signature / / / / Date	Principal or Designee: Date Received By

In accordance with the Americans with Disabilities Act and other applicable state and federal laws, if you require reasonable accommodations due to a disability, please contact a supervisor, principal, complex area superintendent, or assistant superintendent.